

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Natálie Plešáková

Pojem demokracie a humanita v díle Karla Čapka

Olomouc 2018

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Olomouci dne

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Petru Zimovi, PhD. za cenné připomínky a rady ohledně mé práce.

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Doba.....	6
3. Karel Čapek.....	12
3. 1. Dílo.....	17
3. 1. 1. Čapek jako novinář.....	18
3. 1. 2. Čapek jako dramatik.....	22
3. 1. 3. Čapek jako filosof.....	25
3. 1. 3. Čapek jako prozaik.....	28
3. 2. Vztah s bratrem Josefem.....	30
4. Demokracie.....	33
4. 1. Čapkovy politické názory.....	35
4. 2. Čapkova obrana demokracie.....	35
4. 2. 1. Ze života hmyzu a Adam stvořitel.....	36
4. 2. 2. Válka s mloky.....	37
4. 2. 3. Bílá nemoc.....	40
4. 2. 4. Matka.....	41
4. 2. 5. R. U. R.....	43
4. 3. Demokracie v publicistickém díle.....	44
5. Humanita.....	48
5. 1. Čapkův humanismus.....	49
5. 1. 1. Věc Makropulos.....	50
5. 1. 2. Ze života hmyzu.....	51
5. 1. 3. Továrna na absolutno.....	53
5. 1. 4. Hordubal, Povětroň a Obyčejný život – románová trilogie.....	54
5. 1. 5. Matka.....	58
5. 1. 6. Krakatit.....	59
5. 2. Humanita v publicistickém díle.....	60
6. Závěr.....	63
Prameny a literatura.....	65
Anotace.....	70

1. Úvod

Osobnost Karla Čapka je velmi složitá a komplexní. Široké veřejnosti je znám především jako spisovatel, ať už dramatik či prozaik. Nicméně často bývá opomenuto jeho dílo novinářské, které je rozsáhlejší než jeho ostatní knihy. Zároveň je také zdrojem mnoha názorů a postojů, které autor zaujímal. Byl bezesporu velmi významnou osobností české žurnalistické scény. Právě jeho popis společenského dění z meziválečné doby nám dovolil se do těchto chviliek často vrátit a přiblížit nám ony roky.

V práci se budu věnovat jeho dílu nikoliv rozdělenému podle žánru či doby vzniku, ale pokusím se v dílech najít prvky, které by nám ukázaly pohled Karla Čapka na pojmy demokracie a humanita. I když se oba pojmy zdají poněkud vzdálené, právě díky rozboru knih, které napsal, si uvědomíme, že dle něj spolu tyto dva pojmy úzce souvisí a není možné mít demokracii bez lidskosti.

Pro správnou interpretaci díla je však nutné znát souvislosti, které provázely život autora. Je důležité znát dobu, ve které vyrůstal, žil a tvořil. Stejně tak je podstatné si uvědomit, z jakého prostředí pocházel. Proto se v úvodu své práce zaměřím právě na tyto dvě proměnné, které v mnohém utvořily Čapkovu osobnost a vedly k námětům, které by bez vlivu doby či rodiny nevznikly. Nejvíce je možné tento vliv vidět v tvorbě po roce 1930, která je silně ovlivněna politickými změnami v Evropě. Nejintenzivněji je pak tento vliv vidět v několika posledních dílech. Stejně tak jako jeho chápání lidskosti je silně ovlivněno jeho rodinou, tak i například jeho přátelstvím s T. G. Masarykem.

V druhé části práce se pak zaměřím na definici Čapkovy díla z různých pohledů. Jak již bylo řečeno, jednalo se o velmi různorodého spisovatele, který experimentoval s formou a žánry, aby dokázal plně vyjádřit význam díla, a aby forma podtrhla myšlenku díla. Proto jsem jeho dílo rozdělila do čtyř skupin, kterým se budu jednotlivě věnovat. Důležité je zde především pochopit, jak komplexní dílo autor přináší a jaké literární druhy používá.

Poslední část je poté věnována definici dvou pojmů a interpretaci děl. Oba pojmy jsou velmi abstraktní, a proto se při jejich definici uchýlím k různým autorům a jaká je jejich interpretace. Ovšem hlavním cílem bude najít mezi nimi shodný bod, který by nám alespoň ujasnil, co je hlavní podstatou, a jaké znaky především vyhledávat.

Je jisté, že vzhledem k rozsahu práce a rozsahu díla, není možné interpretovat veškeré dílo autorovo, nicméně jsou zde zmíněna jeho nejvýznamnější díla, která se často podílela na formování společnosti tehdy i v současnosti. Nicméně jak jsem již uvedla, největším nositelem Čapkových názorů byly vždy novinové články. Proto jsem se zaměřila i na ně, a pokusila se v tomto množství najít ty, které se zabývaly problematikou daných pojmů, a které nám doplnily to, co jsme již našli v autorových dílech.

Ve výsledku doufám, že naleznu několik společných bodů, které celé dílo propojí a dokážou, že autorovo vnímání demokracie a humanismu, jako dvou oddělených pojmů, není možné. Zároveň bych také ráda došla k výsledku, že ač se jedná o knihy staré několik desítek let, stále se zde najdou aktuální problémy. Právě z tohoto důvodu se zaměřím i na novinové články, ve kterých se Čapek často obracel na společnost a mluvil o věcech obyčejných. Právě tyto nám dávají pocit, že i když se společnost mění a stále se objevují nové a nové problémy, některé přetrvávají a je stále možné se s nimi setkat.

2. Doba

Je důležité vědět, že nejen autor, jeho výchova, život či zážitky, mohou ovlivnit knihu a dílo, ale i doba, ve které se nachází. Karel Čapek se narodil deset let před přelomem století a tato léta byla pro českou společnost velmi neklidná. Hlavní léta svého života pak prožil v době ještě neklidnější, a to v době první republiky, kdy docházelo k budování demokracie a zakořenění jejích principů v naší společnosti po letech bojů o vlastní samostatnost. Jejím vzniku předcházela první světová válka, díky které byly naše snahy o samostatnost úspěšné. I když jsme si vlastní republiku vybudovali, netrvala dlouho. V roce 1933 se situace v Evropě rapidně zhoršovala a vyvrcholila v roce 1938 válečným konfliktem, který se zapsal do dějin jako největší a nejvíce zničující.

Jako hlavním důvodem pro vznik první světové války bývá označován atentát na rakouského následníka trůnu v Sarajevu, Františka Ferdinanda d'Este. Avšak většina států již byla ke konfliktu připravena dříve. Stále trvala nenávist mezi Francií a Německem po Prusko - francouzské válce. Zároveň se Habsburská monarchie po Prusko-rakouské válce stala podřízená vítěznému Německu. To také mělo stále více mezinárodně politické ambice, které založilo na nacionalistické kampani. V Evropě tedy vznikly dva bloky, Trojdhoda a Trojspolek.¹

Protože většina zemí byla především vojensky orientována a ministři bývali často bývalí vojáci, odrazil se tento fakt i na uspořádání politickém během války. V Británii a Francii se stali ministři války generál Kitchener a Georges Clemenceau. Těm se podařilo se prosadit především díky lidové politice obou zemí. Německo však mělo věci složitější. V obyvatelstvu totiž vznikla skupina socialistů, kteří žádali mír. Nakonec však největší vliv získala nová, nacionalistická strana admirála von Tirpitze. V Rakousko-Uhersku byla situace pravděpodobně nejhorší. Větší část obyvatelstva se vstupem do války nesouhlasila, avšak nikdo se nebránil myšlence války, která jim poskytla prostor pro svržení cizí nadvlády. To se také po válce stalo a došlo ke vzniku tzv. nástupnických států.²

Typickým znakem této války byly zákopy. Především na západě, kde se obě strany takto obrnily, a nebylo možné se na dané frontě pohnout dále. Většina vojáků pak umírala nikoliv na zranění z války, ale na nedostatek jídla, špatné hygienické podmínky či nemoci.

¹ Srov. PAVLÍČEK, Jaromír. *Československé dějiny a evropská politika ve 20. století: vybrané kapitoly z českých a slovenských dějin 1900-1989*. Opava: Optys, 2008, str. 8.

² Srov. VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007. Dějiny Evropy (Vyšehrad), str. 60 - 61.

Na východě byla poté válka jiná. Boje se často přesouvaly na jiná místa, zákopový systém se zde tolik nerozvinul, jako na západě. Navíc zde panovaly naprosto nevhodné podmínky na zákopový boj, často zde vojáci umírali na podchlazení a jiné nemoci.³

Na konci války docházelo k problémům také s častými povstáními a revolucemi. V Rusku například propukla hlavní vzpoura na podzim v roce 1916. K té se přidali i samotní vojáci, kteří měli původně vzpouru potlačit. Nakonec generálové přesvědčili cara, aby se vzdal své moci a abdikoval. Nicméně generálové, kteří stanuli v čele státu, se dohodli, že ve válce je nutné pokračovat. Chaos, který v Rusku nastal, vedl k tomu, že Němci přepravili do Ruska Lenina, který však situaci mnoho neuklidnil. Rozhodujícím se poté stal rozkaz, kdy vojska měla zahájit ofenzívu v Haliči. Zde utrpěla porážku, která čítala až 200 000 padlých. Tento akt způsobil, že se rozpadla kázeň vojska, a bylo nutné podepsat s Německem mírovou dohodu, kde Rusko přišlo o větší část území. Porážku Německa poté zajistilo především přidání se Ameriky do války. Zatímco do té doby bylo Německo schopno odolávat, s novými zdroji, které získali Spojenci, se nedalo soupeřit. Němci proto zvolili jinou taktiku, která nakonec Spojence zatlačila na ústup. Toho však jejich velitel nedokázal využít, a zatímco se pokusil dobít Paříž, nasadila Francie do boje tanky. Porážka čítala asi 340 000 mrtvých. Podrobené národy v Německu vyhlásily samostatnost a tím Německo ztratilo veškerou naději na vítězství.⁴

Výsledkem války tedy bylo, že státy jako Británie, Belgie, Francie, Itálie, Portugalsko, Srbsko a Řecko byly považovány za vítězné, kdežto Rakousko-Uhersko, Německo, Bulharsko a Osmanská říše byli zde ti poražení. Díky válce vznikly tři nové státy, které před válkou neexistovaly a to Polsko, Jugoslávie a naše Československo. Avšak tyto nově vzniklé státy měly několik zásadních problémů, se kterými se musely vypořádat, především v rámci hospodářství, které utrpělo velké rány. Stejně tak politické uskupení bylo potřeba znovu reformovat. Nejvíce postižené bylo Německo a Rakousko-Uhersko. V Německu vedla prohraná válka k inflaci a hladomoru. Císař byl sesazen a nastala krutá demobilizace. Všechny tyto aspekty poté vedly k vzestupu nacionalistických ideologií. Rakousko-Uhersko se rozpadlo. Nicméně ani vítězové však nezažívali jednoduché chvíle. Itálie byla destabilizovaná, výnosy z války nebyly tak velké, jak čekali.⁵

³ Srov. VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007. Dějiny Evropy (Vyšehrad), str. 55-56.

⁴ Srov. tamtéž, str. 66.

⁵ Srov. tamtéž, str. 67.

Většinu svého dospělého života však Čapek prožil především v období, které se dnes označuje jako „*Masarykova republika*“. ⁶ Jednalo se o dobu jeho prezidentatury, a to o roky 1918 - 1935. Že byla tato doba pro Čapka podnětná, je možné vidět i na jeho vztahu s Masarykem, který několik let pěstovali, až z něj vzniklo přátelství. Pokud bychom se však měli zpět věnovat pouze politické situaci v tehdejší Československu, jednalo se o dobu značně bouřlivou. V Evropě doznívaly zvuky války, které jí zmítaly celé čtyři roky. Masaryk ze zahraničí organizoval osvobozovací hnutí, díky tomu také byla později západními mocnostmi uznána Československá národní rada, která se za několik měsíců změnila na Prozatímní československou vládu. Od ní již vedl pouze malý krok k Národnímu shromáždění, které neslo přídomek revoluční. To poté 14. 11. 1918 definitivně ukončilo nadvládu habsburské monarchie nad Čechy a Slováky, a také zvolili nového prezidenta, T. G. Masaryka. ⁷

Vznikající republika však měla mnoho problémů. Jedním z nich byla především problematika národnostních menšin a tou největší byli v té době Němci, kteří tvořili až 30 % celkového obyvatelstva českých zemí. Ti, ze samozřejmých důvodů, nesouhlasili se vznikem Československa a tento odpor vyvrcholil odtržením několika pohraničních oblastí, které se staly součástí republiky Německého Rakouska. Očekávali, že se budou moci připojit k Německu, ale tento postup byl nakonec po několikaměsíčních debatách vyřešen vojensky, kdy do obsazených částí přišlo československé vojsko a bez boje se dané části podřídily. Jednalo se především o německé pohraničí, Sudety, jižní Čechy a část Jihomoravského kraje. ⁸

Jednalo se o problém, který se v naší historii již několikrát objevil, a je možné předpokládat, že se s ním i v budoucnosti setkáme. Vztahy s Němci byly i za první republiky velmi komplikované. Sám Masaryk se několikrát vyjádřil dosti nesmlouvavě o tomto území a o Němcích, které jej obývali.

„Území, obývané Němci, je území naše a zůstane naším. (...) My jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté. Máme plné právo na bohatství našeho území, nezbytného pro průmysl

⁶ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, str. 7.

⁷ Srov. tamtéž, str. 18.

⁸ Srov. tamtéž, str. 28.

*náš i Němců mezi námi. My nechceme a nemůžeme obětovat naše značné menšiny české v takzvaném německém území.“*⁹

I když se jednalo o slova plná bojovnosti, prosazoval sám přístup především mírový, nechtěl se pouštět s Němci do boje, který by více podnítil nevraživost mezi národnostmi.

Otázka pohraničí nebyla jediná, která se v nově vzniklé republice musela řešit. Velmi problematické bylo také postavení Slováků vůči Maďarům. Ti se po válce rozhodli o sjednocení Slovenska a Maďarska pod společným Maďarským státem. Celý konflikt nakonec vyústil v ozbrojený střet, kdy československá vojska přišla bránit Slovensko od maďarských vojsk, která jej obsazovala. Maďaři ale měli převahu, a proto se v mnoha místech jednalo spíš o nevyvážené potyčky, které vyhrávali Maďaři. Důležité pro tuto situaci byly dva dokumenty. Tím prvním bylo uznání západních zemí Československého státu, tedy že Slovensko patří k českým zemím. Druhým, důležitým pro Maďary, pak bylo příměří z Bělehradu, kde bylo poznamenáno, že pod maďarskou správou je dosavadní uherské království, vyjma Chorvatska a Slavonie. Situaci vyřešil až Eduard Beneš z Francie, kde díky svým diplomatickým schopnostem byl schopen se domluvit s několika vysoce postavenými politiky tehdejší Francie, aby vydali prohlášení, které označuje Slovensko jako součást Československa. Nakonec byla určena demarkační linie, kterou musel taktéž vytvořit Beneš, a která vedla Karpaty, řekou Doravou, Dunají až k Ipole. Od ní k Rimavské Sobotě a odtud vzdušnou čarou až k řece Uže a zpět ke Karpatům. Linie byla později uznána Francií a Maďarská vojska se musela stáhnout.¹⁰

Posledním velkým poválečným konfliktem, který otrásal naší republikou, byl česko - polský spor o Těšínsko. Původním plánem prezidenta byla domluva s Polskem o příslušnosti tohoto pohraničního území, které, ač je velmi malé, zastává velmi důležité postavení v průmyslu země. Nacházely se zde uhelné doly, průmyslové závody, vedla tudy železniční dráha. Nicméně nakonec se situace v tomto území ukázala jako velmi problematická. Byla zde vytvořena polská Národní rada, která prohlásila Těšínsko jako součást Polska. Společně s tímto územím pak polští vojáci obsadili i část Oravy a Spiše. Obyvatelé Těšínska však tuto intervenci odmítli a začali vyjednávat. Nakonec došlo k rozdělení oblasti na čtyři okresy, z nichž jeden spadl pod českou správu (frýdecký),

⁹ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, str. 45.

¹⁰ Srov. tamtéž, str. 36.

dva spadaly pod správu polskou (bílinský, těšínský) a poslední fryštátský spadal pod oba státy. Jednalo se o řešení provizorní, které se mělo v následujících dnech vyřešit pomocí mocenských dohod. Ty však nepřicházely, a v oblasti se začali usazovat Poláci natrvalo. Úředníci museli slibovat věrnost polskému státu, rekruti byli odváděni do polských armád.¹¹

Všechny tyto krizové situace, které se děly na hranicích Československa, byly nakonec vyřešeny na mírovém jednání ve Francii v Paříži. Mírová smlouva podepsaná ve Versailles ustanovila hranice Československa. Maďarské vojsko, které tou dobou podnikalo vpády na Slovenské území, se pod pohrůžkou konfliktu se Spojenci stáhlo. Situace s Těšínskem byla složitější, její řešení se táhlo ještě několik let po podepsání mírové smlouvy. Čeští i polští politikové se snažili najít řešení, které by vyhovovalo oběma stranám; bohužel však k takovému kompromisu nedošli, nakonec opět požádali Spojence, aby situaci vyřešili. Ti navrhli několik řešení, ta však byla odmítnuta. Nakonec se dohodli na plebiscitu, který znamenal jen další odklad situace.¹²

Situace ve světě byla stejně pohnutá. Celou situaci ještě zhoršila nastupující hospodářská krize, která vyvolala sociální problémy a politické napětí, především v sousedním Německu. Zároveň také neschopnost evropských států zabezpečit mír a zakázat zbrojení, byla velmi důležitá proměnná v nastupujících letech 1930. Vznikl pakt pěti nejsilnějších mocností = Francie, Anglie, Německo, Itálie a Spojených států. Tyto státy poté přiznaly rovnoprávnost v ozbrojování všem zemím, tedy i Německu a Maďarsku. Zásadním zlomem pak byly události z roku 1933, kdy Hitler v Německu získal nejvyšší moc. Celkový proces netrval dlouho, již čtyři dny po svém jmenování hlavním kancléřem, se Hitler nechal slyšet, že je nutné získat si plnou moc ve státě a že ze státu musejí být vytlačeny zhoubné myšlenky pacifismu, bolševismu a marxismu. Hlavním zlomem poté byl požár říšského sněmu, který byl považován za komunistickou revoluci. Na základě tohoto tvrzení nechal Hitler vládou potvrdit nouzové nařízení, které na neurčitou dobu zrušilo základní občanské svobody. Vláda tak mohla cenzurovat tisk, potlačovat shromáždění, odposlouchávat telefonické hovory i porušovat listovní tajemství.¹³

Československo se stále drželo demokratických principů, především díky Masarykovi. I když věděl, jaké nebezpečí přichází, mluvil o situaci v Německu převážně optimisticky

¹¹ Srov. KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, str. 50.

¹² Srov. tamtéž, str. 120.

¹³ Srov. tamtéž, str. 706-710.

a doufal, že Němci tuto dobu překonají. O Hitlerovi však neměl již takové dobré mínění. Především také díky knize *Mein Kampf*, kterou odsoudil, a autora označil za nebezpečného člověka. Nedokázal si však představit, že by rasový a politický fanatismus mohl vést ke genocidě. V jednom rozhovoru pronesl:

*„Hitlerovština je třeba čelit vědecky objektivním rozbořem faktů; nadáváním v novinách – to není k ničemu. Aby nás vyhubili jako národ, toho se neobávám, to by museli každého z nás zabít kladivem – a to už by svět nemohl dopustit.“*¹⁴

¹⁴ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, str. 717.

3. Karel Čapek

Narodil se v Malých Svatoňovicích dne 9. ledna 1890. Své krátké mládí však prožil v Úpici, malém průmyslovém městečku. Jeho otec byl knížecí, lázeňský a báňský lékař. V očích Karla i jeho dvou sourozenců, Josefa a Heleny, byl příkladem. Měl v domě velkou knihovnu, do které chlapeci od malička chodili a četli. Často také se syny podnikal výlety do blízkých i dalekých vesnic, ukazoval jim továrny, doły i přírodu. Matka na druhou stranu je sice dětmi popisována jako citlivá, mírná, láskyplná a plná pochopení pro všechny plány a sny všech sourozenců, ale realita však byla přívětivá pouze pro Karla, který byl jejím oblíbencem. Helena se musela v poměrně mladém věku vdát a Josef pracoval v tkalcovské dílně, ze které se mu podařilo utéci až po přimluvách všech členů rodiny. Z Karla dělala v jistých dobách prostředníka, skrze kterého komunikovala s ostatními.¹⁵

V Úpici začal studovat obecnou školu, poté také měšťanskou a po jejich dokončení začal studovat v Hradci Králové na gymnáziu, kde bydlel s babičkou. Již po čtyřech letech však začíná přemýšlet, že by rád svá studia dokončil v Brně, kde by bydlel u své sestry Heleny.¹⁶ Už na gymnáziu začal psát, cítil touhu sdělit své dojmy ze světa. Ten na něj doléhal, byl pro něj velkou záhadou a nedokázal jej brát jako samozřejmost. Psal dopisy, sestře i rodičům, psal také verše. První tištěný příspěvek byla báseň *Prosté motivy* v týdeníku *Neděle*.¹⁷

V září roku 1905 uskutečnil svůj záměr přestěhovat se do Brna, kde mu sestra sehnala podnájem v domě, ve kterém sama bydlela. Nastoupil na První české gymnázium. Dlouho však zde nezůstal, o dva roky později se stěhuje do Prahy s rodinou i s bratrem Josefem. Začíná tedy studovat Akademické gymnázium v Praze, které o dva roky později úspěšně dokončí. Společně s bratrem také začínají tvořit první prózy, některé byly otištěny, například *Návrat věštce Hermotima* v Lidových novinách. Po úspěšné maturitní zkoušce nastupuje na filosofickou fakultu pražské univerzity. Ke konci roku se však přemístil do Berlína, kde studoval na Univerzitě Friedricha Wilhelma v Berlíně germanistiku a anglistiku.¹⁸

¹⁵ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 6.

¹⁶ Srov. HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek: život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, str. 14.

¹⁷ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 8.

¹⁸ Srov. HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek: život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, str. 22.

Dalšího půl roku strávil společně s bratrem Josefem v Paříži, kde dále studoval germanistiku a anglistiku na univerzitě v Sorboně. Po návratu zpátky do Čech vydal svoji první samostatnou prózu v Uměleckém měsíčníku *Mezi dvěma polibky* a společně s Josefem vydávají knihu *Krakonošova zahrada*, která se vysmívala měšťáckému způsobu života, pokrytectví i falešné aristokratičnosti. Oba bratři se dílem spíše vysmívali literatuře vysokého slohu, která byla příliš květnatá. Tu si oni vypůjčili, aby jí popsali obyčejné až groteskní situace. Jednalo se o karikaturu současného světa. Kritizovali stav české literatury, plný starých spisovatelů jako byl Jirásek, morbidní dekadenci *Moderní revue*, i Hynaisův akademismus. Vše jim připadalo bez ducha. Přidali se k mladé generaci spisovatelů, kteří zbavovali svá díla pompéznosti a dokonalosti. Výsledkem tohoto uragánu, který se přehnal přes stávající literaturu a její zásady, byl *Almanach* na rok 1914, ve kterém i Karel publikoval báseň *Ve věku mladého života*. Tím však mladá generace končí, neboť jejich snahy jsou přerušeny válkou.¹⁹

Generace však nebyla jen prázdným slovem, které se hlasitě projevovalo. I když nebyl čas na větší básnickou tvorbu, jsou s ní spojeny dvě knihy, které změnily vnímání a chápání literatury. Jednalo se o Neumannovy *Nové zpěvy* a Čapkovy překlady vydány pod názvem *Francouzská poezie*. Nastala obroda jazyka. Nová generace se snažila svět pojmout jako celek, ne pouze jako část. Člověk byl součástí tohoto celku, součástí společnosti, součástí davu. Literatura se tedy rozdělila na realistickou literaturu, která byla zastoupena Jiráskem, Novákovou či Raisem. Na straně druhé pak literatura moderní, vášeň, překotnost, ale i necitlivost ke společnosti.²⁰

Během této neklidné doby začal Čapka trápit revmatismus obratlových kloubů. Díky tomuto onemocnění nebyl odveden na frontu. Jeho bratr Josef se odvodu vyhnul díky problémům s viděním. Oba bratři tedy zůstali, avšak většina časopisů zanikla, někteří spisovatelé odešli na frontu. V květnu 1916 vydávají bratři soubor povídek *Zářivé hlubiny*. Kvůli svému onemocnění, které se stále zhoršovalo, opustil místo knihovníka a stal se vychovatelem v malé vesničce Chýže u Žlutic. O rok později vychází jeho kniha *Boží muka*.

¹⁹ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek. 2.*, část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 9-12.

²⁰ Srov. tamtéž, str. 14.

První světová válka byla obdobím, které ovlivnilo nejenom tvorbu Karla Čapka, ale i ostatní spisovatele. Mladý Čapek, který ještě pár let zpátky obdivoval techniku a moderní život, najednou však zůstává zklamaný a ve svých dopisech Neumannovy píše:

*„Mnoho melancholie přešlo do člověka a je mně skoro protivné, že nakonec bude slavit triumf síla... Ani umění nesmí sloužit síle... Myslím si, že pomalu jsem anarchista, to je jen jiné jméno pro mé privátnictví a myslím, že mu budete dobře rozumět v tom smyslu proti kolektivnosti.“*²¹

Díky těmto pocitům osamělosti a opuštěnosti ve světě, vzniká kniha *Boží muka*; její vznik Čapek popisuje jako vrhnutí člověka do jeho vlastního nitra. Tam našel svázanost a stísněnost, ale také svobodu a nemožnost zotročit lidské myšlenky. S válkou také souvisí jeho zájem o pragmatismus. Bylo nutné najít novou filosofii, která by obstála v novém světě, který se vzdal svého materialismu, stejně tak idealismu a víry. Muselo se jednat o filosofii praktického života, takovou, aby byla schopná nahradit náboženství, ale musela také respektovat moderní vědu. Proto se začal Čapek zajímat o pragmatismus. Během války se mu věnoval intenzivněji, napsal několik děl, která se této filosofii věnovala. V roce 1918 vydal knihu *Pragmatismus čili Filosofie praktického života*.²²

Po válce stále působil v Národních listech, společně s Macharem a Dykem a svým bratrem. Mimo Národních listů přispíval ještě do demokratického Nebojsy. Tam psal však verše mířené proti bolševikům, některé z nich nebyly podepsány ani jeho jménem. Nakonec ke konci roku 1920 opouští Národní listy, mimo jiné i z důvodu výpovědi jeho bratra. O rok později vstupují do Lidových novin, kde zůstávají až do konce života. Tento rok však byl pro Čapka důležitý také proto, že napsal svá díla *Loupežník* a známé drama *R.U.R.* O rok později vydává *Trapné povídky* a se svým bratrem napsali knihu *Ze života hmyzu*.²³

Trapné povídky se staly terčem kritiky především díky svému pesimismu a pocitu bezmocnosti moderního člověka. Člověk je dle něj ve společnosti ovlivňován silami a věcmi, které jej ovlivňují a směřují jeho život. A je nemožné se vzepřít, protože není smyslu v takovéto vzpouře. Svoboda je nedosažitelná. Na druhou stranu však komedie *Ze života hmyzu* se věnuje hamižnosti světa a zesměšňuje oddanost majetku.²⁴

²¹ KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 18.

²² Srov. tamtéž, str. 20-28.

²³ Srov. HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek: život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, str. 32.

²⁴ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 34.

V roce 1922 vydává několik reedic svých bývalých děl, jako například *Loupežníka* či *R.U.R.* Mimo reedice je však nutné zmínit i jeho nová díla, a to především román *Továrna na absolutno*, který původně vycházel v Lidových novinách na pokračování, a drama *Věc Makropulos*. *Továrna na absolutno* se opět vrací k tématu války, tentokrát se však Čapek nezabýval jen technikou a spory, které válka přináší, ale především důvody vzniku války. Ty neleží ve světě, v technice a ve věcech, ale v lidech. V touze lidí mít jednu jedinou svoji pravdu, snahu změnit svět, ale ne sami sebe. Jeho knihy se začínají věnovat lidským vztahům, které dle něj ovlivňují společnosti a svět. Člověk stál ve středu všeho. Nikdo však nemá úplnou pravdu a nikdo nemá právo druhého soudit.²⁵

V roce 1923 se Čapkovi zhoršil zdravotní stav a s tím souvisí i jeho vnitřní krize, která má své počátky už v minulém roce. Na doporučení lékařů odjíždí na jih Evropy, přesněji do Itálie, i když toužil odjet do Španělska. V této zemi strávil dva měsíce, během kterých ji procestoval a navštívil několik velkých měst například San Marino, Pompeje, Assisi, Neapol a mnoho dalších. Po návratu začíná opět pracovat na díle *Krakatit*, které původně odložil a nechal jej půl roku nedotčené. Následující rok již dílo vydává. Původně román vycházel na pokračování v Lidových novinách, stejně jako *Továrna na absolutno*, nakonec však vyšel i knižně v nakladatelství Aventinum. Během tohoto roku také navštívil Anglii, kde se setkal s mnohými osobnostmi. Stejně jako v Itálii, i zde navštívil některá velká města (York, Edinburgh, Glasgow, ...). Ke konci roku se u něj začínají každý pátek scházet intelektuálové z různých oborů, kterým se později říkalo pátečníci. Patřil mezi ně například Langer, Kopta, Poláček, Vančura, Peroutka či Engliš. Tato tradice vydržela až do jeho smrti.²⁶

Od roku 1923, kdy se seznámil s prezidentem T. G. Masarykem, se několikrát v průběhu následujících let setkali. Čapek byl hostem na slavnostních obědech u prezidenta. Ten zase několikrát navštívil pátečníky. Poprvé se tak stalo v roce 1926. Čapek se stal životopiscem a přítelem prezidenta. Ztotožnil si jej s demokratickou tradicí naší země a snažil se jeho osobu přiblížit i národu. V roce 1928 tak vychází první kapitola *Hovory s T. G. Masarykem*. Poslední kapitola pak vychází v roce 1935, dva roky před prezidentovou smrtí.²⁷

²⁵ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 40-44.

²⁶ Srov. HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek: život a dílo v datech*. Praha: Academia, 1983, str. 44.

²⁷ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 76.

Klid doby se podepsal také na jeho tvorbě. Doba se zpomalila a Čapek podlehl tomuto rytmu. Stal se oficiálním představitelem české kultury. Jeho drama *R.U.R.* se hrálo po celém světě (Amerika, Anglie, Japonsko, ...). Také jeho témata se změnila. Už zde nebyl člověk stísněný a ovlivňovaný společností, byl zde člověk jako součást života. Jeho svět, který kolem něj plyne takový, jaký je. Svět důvěry, lásky a přírody. Lidi spojují věci obyčejné: práce, koníčky, nemoci. Tyto malé věci každodenního života dokázal Čapek postavit tak, aby zdůrazňovaly důležitost, kterou pro člověka znamenají. Píše o kaktusech, zvířatech, o domě, o sirkách, o čemkoliv obyčejném, ale nahlíží na to jiným pohledem, takovým, který věří v sílu těchto věcí. František Langer tento pohled vyjádřil velmi přesně:

*„Co lidi druzí? Jsou to malé věci. Velké také lidi sdružují, ale také zároveň rozdělují. A rozdělují je krutě. (...) Ale nikdy neválcí spolu lidé, kteří se sdružili pro chov dlouhosrstých králíků, s lidmi, sebedruživšími se k pěstování poštovních holubů. Nikdy nevznikne revoluce mezi sběrateli známek střední Evropy a celého světa. Kolem malých věcí je atmosféra svatého klidu.“*²⁸

V této klidné době vznikají především kratší díla, vychází zde *Povídky z jedné kapsy* i *Povídky z druhé kapsy*, také drobné knížky jako *Obrázky z Holandska*, *Devatero pohádek*, *Výlet do Španěl*. Především ale Čapek píše sloupky do novin, které až v pozdějších letech vycházejí ve sbornících *O lidech*, *Knihy apokryfů* či v *Sloupkovém ambitu*.²⁹

Ve 30. letech 20. století vychází dílo *Hordubal*, které se opíralo o reálný incident, který se stal ve vesnici Barbovo u Mukačeva. Jednalo se o jasný případ vraždy manžela jeho manželkou a jejím milencem. V tomto díle Čapek řešil otázku toho, zda je možné v takto jasném případě najít skutečnou pravdu. Je možné vynést spravedlivý rozsudek? K tomuto tématu se často vracel a můžeme jej najít například i v první části *Povídek z první kapsy*. Čapek si kladl otázku, zdali lze soudit člověka, který je okolnostmi a zoufalstvím dohnán k činu? To byly otázky, které v těchto povídkách a dílech řešil a které se staly hlavním námětem i díla *Hordubal*. V tomto díle není důležitý samotný příběh, ale myšlenkový záměr, který byl důležitý pro celé Čapkovo dílo. Tento záměr ovlivnil postavy, prostředí i příběh. Svět nemusí být nutně realistický, musí v něm být pouze reálné osudy, pocity a vášně.³⁰

²⁸ LANGER, František, Marie HAVRÁNKOVÁ a Vladimír JUSTL. *Zasuté objevy*. Praha: Akropolis, 2002, str. 12

²⁹ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek. 2.*, část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 76-79.

³⁰ Srov. tamtéž, str. 104.

V roce 1933 vyhází jeho dílo *Povětroň*. Stejně jako několik jeho předchozích děl, vychází původně na pokračování v Lidových novinách a až poté knižně. V jeho ostatních dílech se opět začíná projevovat atmosféra doby, která se změnila. Již se nejedná o klidnou dobu, ale spíše o klid před bouří. Mnoho světových vůdců hlásá, že lidstvo zničilo své myšlení proto, že odvraceli od boje. Hlavním nepřítelem byla označena překultivovaná ruda, Židé. Všichni však zůstávali klidní, měli víru v demokracii, ale všechno bylo ohroženo. Demokracie, národ i kultura. Díla, která v této době Čapek napsal, byla především varováním. Tuto skutečnost je možné vidět v předmluvě *Bilé nemoci*, kde píše:

„(...) my všichni tu máme své dějinné konflikty, v nichž konečný úspěch je nejistý, ale kde jen jedno je nepochybné: že na ně těžce a bolestně doplatí Člověk.“³¹

Jako jeden z mála spisovatelů byl schopen psát o nebezpečí, které Evropě hrozilo. Nejvýznamnější dílo této doby lze jistě považovat *Válku s mloky*. Nejednalo se již o jeho klasickou utopii, ale o reálný obraz skutečnosti a doby. V knize jsou analogie, které jsou až příliš jasné. Podobenství rodícího se fašismu, techniky, která člověka již přerostla, a společnost směřující k síle a moci.³²

V roce 1937 vydává také dramata *Bílá nemoc* a o rok později *Matka*. V tomto roce také, den po Vánocích, Čapek umírá. Onemocněl chřipkou, které později podlehl. Nedožil se tedy toho, před čím společnost varoval. Na jeho pohřbu mluvilo několik významných spisovatelů, Vítězslav Nezval zazpíval píseň o opuštěném domě, u hrobu poté mluví Hora, Rutte, Bass či Peroutka. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově v Praze.³³

3. 1. Dílo

Význam díla Karla Čapka pro současnou, ale i minulou dobu, je nepopíratelný. Již ve své době byl jednou z předních uměleckých osobností. Působil však i mimo literární okruh, byl středem veřejného zájmu. Jeho dílo je obsáhlé a natolik různorodé, že je obtížné je i v současnosti správně rozřadit. Během jeho života se však stále měnilo, ať už šlo o změny životního pocitu, tak i změny společenské a historické. Právě díky tomu, že byl svědkem mnoha historických událostí, které ovlivnily podobu Československa, přinášel svědectví

³¹ ČAPEK, Karel. *Bílá nemoc: drama o třech aktech ve 14 obrazech*. 4. vyd. Praha: Borový, 1937. Spisy bratří Čapků, str. 3

³² Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. 2., část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 120-122.

³³ Srov. tamtéž, str. 146-148.

tohoto století. Jeho tvorba vznikala z vědomí, že národ, pro svoji existenci, potřebuje literaturu, ve které bude odražen. Ve kterém budou viditelné myšlenky, vývoj i osobnost.³⁴

V současnosti bychom mohli říct, že jeho dílo se podílelo na podobě naší společnosti, i když už za jeho života získala jeho díla dostatečný ohlas, a to i v zahraničí. Nezůstalo však ušetřeno kritiky negativní, interpretací, které nebyly zcela pravdivé a také znevažujících soudů. U každé knihy se setkáváme s několika hodnoceními, která si navzájem odporují, protirečí si. Právě z tohoto důvodu je jasné, že hodnoty a kritéria, podle kterých byly knihy posuzovány, nejsou jednotné.³⁵

Je tak důležité si povšimnout toho, že ač se autor snažil celý život ve svém díle odpovědět na otázku o lidském poznání, zda je pravdivé jedno jediné, nebo zda se často liší, byl často právě souzen a interpretován lehkovážně, bez ohledu na tuto skutečnost. Tuto protikladnost výroků způsobovaly především protiklady v samotném díle autora. Zatímco neuznával měšťáckou idylku, životní styl a jejich mravní zásady, často naopak jejich životní styl obhajoval a považoval jejich snahu o harmonickou společenskou idealizaci jako pozitivní vliv na společnost.³⁶

Především tvorba posledních let se tak stala objektem častého rozboru a interpretace, nejen u nás, ale i v cizině. V té době byl totiž pravděpodobně jedou z hlavních kritických osobností společnosti. Protože se autor sám často ztotožňoval s myšlenkami liberalismu a s hodnotami, které vyznával prezident Tomáš G. Masaryk, bylo jeho dílo pro mnoho marxistických kritiků považováno za nedobré. Na druhou stranu byl také přehnaně obhajován kritiky měšťáckého středu. Samotný Čapek těmto výpadům čelil do konce svého života, často se k nim vyjadřoval ve svých novinových článcích, obhajoval myšlenky, které v díle někteří nenašli nebo které naopak tam vůbec nebyly.³⁷

3. 1. 1. Čapek jako novinář

Pokud bychom chtěli sledovat dílo Karla Čapka, je důležité se také zaměřit na jeho díla otiskovaná v časopisech a novinách. Nejedná se o texty, které by byly méně důležité nebo na nižší úrovni než jeho próza. Samotný Čapek jim přikládal stejnou váhu, jako svým ostatním knihám či dramátům. Za jeho debut a první příspěvek lze považovat báseň *Prosté*

³⁴ Srov. KUDĚLKA, Viktor. *Boje o Karla Čapka*. Praha: Academia, 1987, str. 161.

³⁵ Srov. tamtéž, str. 5.

³⁶ Srov. tamtéž, str. 6.

³⁷ Srov. tamtéž, str. 7.

motivy v brněnském deníku Neděle. Poté přispíval hlavně do Moravskoslezské revue, Snahy, Lumíru, Národního obzoru, Uměleckého měsíčníku a dalších. Za nejdůležitější se považuje jeho působení v Národních listech a Lidových novinách. První spolupráci s Národními listy Čapek navázal v roce 1920 a o sedm let později se stal jejich redaktorem. V té době zde působily i jiné literární osobnosti například Karel Toman, Viktor Dyk či Jan Herben. Pracoval zde tři roky, kdy společně s Dykem redigoval fejetonistickou rubriku. Nepsal však pouze fejetony, ale také recenze, glosy, zprávy i články. Hlavním důvodem jeho odchodu bylo protimasarykovské zaměření novin, se kterým nesouhlasil. Po konfliktu se správní radou tedy raději noviny opustil.³⁸

Poté co odešel, začal působit v Lidových novinách. S těmi spolupracoval od roku 1908. Stejně jako v Národních listech i zde pracoval společně s bratrem Josefem. Zde zůstal a působil až do své smrti. Psal glosy, zprávy, recenze jak pod svým jménem, šiframi i anonymně. Někdy se stalo, že měl v čísle i čtyři či pět příspěvků. Panovalo zde pro něj dobré a přátelské prostředí, ve kterém se mu dobře tvořilo. Psal tedy často bez pobídky, ztvárňoval témata, která se mu líbila a která si sám našel nebo získal od svých přátel. Mnoho z nich vzpomínalo ve svých knihách na to, jak Čapek v redakci působil. Slova Eduarda Basse:

*„Zasedal v největší pracovní místnosti, kde vytrvale překázel, do všeho se omočil, do všeho zarýpal; a všichni se za ním táhli, takzvaná služba měla kolem sebe boží dopuštění, ale ze všeho toho halasu a tartasu vylézaly Lidové noviny takové, jaké byly.“*³⁹

Jeho zájem o noviny panoval především z potřeby mít vztah se společností a ve vším, co se v ní děje. Jednalo se o kontakt se společenskou realitou, která pro něj znamenala mít vztah ke všemu, co je, mít zájem o celou skutečnost takovou, jaká je. Zároveň pro něj bylo psaní do novin jakýmsi posláním, které oslovuje velký počet lidí. Tímto charakterizoval svoji typickou demokratičnost a dialogičnost, která tvoří základ každého jeho tvůrčího myšlení. Čapek dialog využíval k demonstraci své povahy a svých vlastností. Zároveň, protože se jednalo o dialogy, jimi promlouval k lidem o lidech a o soudobém dění.⁴⁰

Hlavními znaky jeho novinářských děl bylo kladení otázek, které často bývaly znepokojivé. Těmi se snažil vytažovat čtenáře z lhostejnosti a otupělosti. Díky tomuto popudu

³⁸ Srov. POLÁČEK, Jiří. *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, str. 76.

³⁹ BASS, Eduard a Vladislav MADĚRA. *Postavy a siluety*. Praha: Symposium, 1971, str. 136.

⁴⁰ Srov. POLÁČEK, Jiří. *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, str. 78.

se poté měli sami zamýšlet a vytvářet vlastní úvahy a svá rozhodnutí. Středem jeho psaní byl člověk. Dalším aspektem jeho tvorby byla schopnost nahlížet na skutečnost několika zornými úhly. Skryté detaily, neodhalené stránky věci, to byly věci, které často odhaloval, a tím také obnažoval všem svůj pohled na svět, vztah ke světu a své ideály. Hojně používaná v jeho díle je i ironie. Tu používal proto, že ač se vždy snažil o naprostou objektivitu a přesnost, bylo někdy obtížné společnost, svět či problém popsat. Skrýval tedy rozpor mezi vírou v život a intelektuální skepsi.⁴¹

Pokud vynecháme ironii, která je specifickým Čapkovým znakem, je nutné zmínit ještě jeho hravost a humor. Právě onen humor, který používá k popisu věcí složitých, chmurných či vážných, se stal specifickým pro jeho novinářské i jiné dílo. Tomuto musel přizpůsobit i jazyk, který používal. Je možné sledovat, že k němu přistupoval hravě, tvořivě a vynalézavě. Často používal názorné ukázky, vyhýbal se frázím, spíše se přikláněl k lidové mluvě. Šlo mu zejména o funkčnost a přesnost projevu, aby se dílo stalo čtivější. Tomu napomáhá i vršení synonym, vtipná spojení, trefná přirovnání, popisy či pojmenovávání. Tyto prvky je možné sledovat nejen v jeho publicistické tvorbě, ale také v beletristické. Experimentoval s žánry, často svým beletriím dával publicistický ráz a naopak. Ve své době se však setkal s nepochopením. Později vznikl specifický žánr román-fejeton, který perfektně vyhovoval potřebám novin, díky svými epickými samostatnými prvky. Poprvé takto napsal *Továrnu na absolutno* (1922) a *Válku s mloky* (1936). Oba tyto romány původně vycházely na části v Lidových novinách. I své jiné práce později vydával knižně (*Kritika slov, Jak se co dělá, ...*). Tato činnost pokračovala i po jeho smrti, kdy Miroslav Halík vydal patnáct svazků. Mimo jiné vycházejí také edice a výběry jeho novinářské tvorby.⁴²

Jak již bylo znázorněno, noviny nebyly pro Čapka pouhým nástrojem, kde vycházela jeho tvorba, ale také něčím, co ovlivňuje a zasahuje do lidských životů a do společnosti obecně. Proto také v roce 1925 napsal *Chválu novin*, kterou otiskl v Lumíru. Zmiňoval se zde mimo jiné i o tom, jak noviny mají zájem o přítomnost, vyjadřují vztahy a podobu světa a ovlivňují lidské životy. O novinách také napsal znovu v roce 1937, kdy vydal brožuru *Jak se dělají noviny*.⁴³

⁴¹ Srov. POLÁČEK, Jiří. *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, str. 78.

⁴² Srov. tamtéž, str. 79.

⁴³ Srov. tamtéž, str. 80.

Nejčastěji psal Čapek sloupky. Ten vznikl v roce 1920 právě v Lidových novinách. Sloupek psalo i několik jiných spisovatelů, například Eduard Bass, Rudolf Těsnohlídek či Karel Poláček. Sám Čapek sloupek však mistrně ovládl. Viděl jej jako „krátký životní obrázek“. ⁴⁴ Pojednával o čemkoliv, a přitom je dostatečně krátký, aby nebyl nudný, ale zas není natolik krátký, aby v něm nebylo možné rozvinout myšlenku. Sloupků napsal zhruba přes pět set. Vycházel ze svých zážitků a postřehů – práce, život, kultura, ale také z dobových událostí a problémů – přeměna přírody, civilizace. Je v nich vidět názor a postavení autora. Některé nelze najít v románech ani dramatu. To platí i o jeho úvodnicích, které vyšly částečně v knize *O věcech obecných čili Zóon politikon* (1932) i o jeho fejetonech. Nejznámější jsou fejetony ze zahraničních cestě, které vyšly v souborech *Italské listy* (1923), *Anglické listy* (1924), *Výlet do Španěl* (1930), *Obrázky z Holandska* (1932) a *Cesta na sever* (1936). Je v nich znázorněn život v navštívené zemi, ale i její pamětihodnosti, obyvatelé či příroda. ⁴⁵

Dalším žánrem jsou entrefiletly, krátké texty psané kurzívou, vyjadřující se o významných událostech, jubileích, či odpovědi na čtenářské dopisy. Těch napsal Čapek přes tři sta. Podobný útvar používal při psaní své „kritiky slov“. Uvažoval v nich o významech některých slov, o jejich užívání. Mimo lexikologii se Čapek věnoval i zahradnictví, chovatelství, divadlu, novinám i filmu. Z tohoto zájmu vznikly causerie, které jsou poučné a plné zajímavých informací, ale zároveň jsou vtipné a zábavné. Velmi podobně jsou pojaty i jeho eseje. Témata zde probírá velmi důkladně, uvědomuje si jejich závažnost a složitost, nicméně jsou to eseje velmi čtivé, poutavé a někdy až hravé. Jsou tak pro čtenáře snadno přístupné. V neposlední řadě také nesmíme zapomenout na kritiky a recenze. Začal je psát v roce 1907 o výtvarných výstavách a spolupracoval na nich s bratrem Josefem. O rok později se začal věnovat i literární kritice. Později se začal věnovat i kritice divadelní. Ve dvacátých letech se však od kritiky odklonil a věnoval se problematice umění skrze obecnější úvahy a statě. ⁴⁶

Mezi poslední žánry, kterým se věnoval, můžeme zařadit apokryfy, bajky, jubilejní projevy a podpovídky. Jubilejní projevy jsou převážně glosy, kde nám Čapek přibližuje spisovatele, malíře, herce, hudebníky, ale i lékaře a vědce. Vyšly v souboru *Ratolest a vavřín*

⁴⁴ POLÁČEK, Jiří. *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, str. 80.

⁴⁵ Srov. tamtéž, str. 81.

⁴⁶ Srov. tamtéž, str. 82-84.

(1947). Apokryfy vyšly souborně v díle *Kniha apokryfů* (1945). Jsou velmi rozmanité, ale všechny se vyznačují typickým Čapkovým humorem, ironií i nadčasovou platností. Bajky původně koncipoval klasicky, tedy že se věnoval lidským vlastnostem, později jimi však varoval na hrozící příchod války. Podpovídky pro něj byla díla, která stála na hraně mezi povídkou a fejetonem.⁴⁷

3. 1. 2. Čapek jako dramatik

Karel Čapek měl vždy k dramatu blízko. Ze začátku působil jako kritik a recenzent, později i jako dramaturg. Z počátku svoji nelibost k dramatu neskrývá, považuje jej za dílo nekompletní, protože až herci a režisér se podílejí na jeho kompletní prezentaci. Jeho první hra *Adam Stvořitel* neměla valný úspěch, a proto se zaměřil spíše na romány. Nicméně později, když vyšlo drama *Loupežník*, došlo ke zlomu v Čapkově tvorbě. I když dílo vznikalo již v roce 1911, vyšlo až v roce 1920. Během té doby se k ní několikrát vrátil, aby pozměnil hlavního hrdinu. Díky těmto změnám je možné v díle pozorovat rozloučení autora s lehkovážností, která jej provázela během mládí, a začíná se hlásit k tématům, která jsou vážnější. Je zde vidět přechod od vtipného tónu k mravní úvaze. Spojil zde komedii a tragédii, avšak toto spojení povznesl, jedná se skoro až o frašku a melodrama. Hra je díky tomuto svěží a bezprostřední. Hra měla být vzpomínkou na mládí a volnost, avšak stejně jako v životě, tak i mládí se nevrací, a proto i v knize nakonec vyhrává ono stáří a rozum.⁴⁸

Svůj první světový úspěch získal Čapek díky svému dramatu *R.U.R.* Jednalo se o práci vědeckofantastickou, která řešila důležité otázky lidstva, o které se do té doby ostatní autoři mnoho nezajímali, nebo se obávali se o nich zmiňovat. Inspirace vzešla z přeplněné tramvaje, kde se lidé chovali jako stroje, ovce. Nemyslíci, jen sledující jeden směr, jeden cíl. Takoví jsou i roboti. Jejich přítomnost na světě vede k degeneraci lidstva, jsou leniví, neváží si práce, ženy nerodí děti. Je zde vidět obdiv k lidem a k jejich nekončící schopnosti, k tomu, čeho všeho jsou schopní. Zároveň je však velmi přímo vidět i slabost lidí. Zneužívání této schopnosti a síly, kterou mohou poskytnout druhí. Dílo bylo ve společnosti přijato velmi dobře. Vzbuzovalo obavy, jednalo se o neobvyklé téma, ale získalo si nakonec všechny.

⁴⁷ Srov. POLÁČEK, Jiří. *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, str. 85-86.

⁴⁸ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 53-55.

Vycházely pozitivní recenze, a nakonec se dílo přeložilo do několika jazyků a začalo získávat ohlasy i v zahraničí.⁴⁹

I když bylo drama *Ze života hmyzu* uvedeno o rok později, jak slavné *R.U.R.*, námět vznikl již několik let zpět. V datu svého vydání se stala nejúspěšnějším dramatem. Zesměšňuje požitkářský styl života, tedy styl života společnosti, ale i jiné lidské slabosti. Tyto jsou převedené do říše hmyzu, i když původní plán byl spíše středověkého rázu, nakonec se rozhodl pro využití hmyzích alegorií. I když zpočátku na nás může působit negativně a pesimisticky, jedná se o relativně vtipné drama. I dobová kritika dílo přijala velmi vlídně, stejně tak v zahraničí. Jednalo se o jednu z nejúspěšnějších her Karla Čapka.⁵⁰

Velmi subjektivní pocity ze smrti a z života jsou vidět v dramatu *Věc Makropulos*. V návaznosti na výzkum 20. století, kdy se několik vědců věnovalo otázce dlouhověkosti, vzniklo dílo, které se ve třech jednáních věnuje pohledu na tento problém, ovšem diametrálně odlišně než dílo anglického spisovatele Shawa. Hru nelze jasně zařadit do kategorie. Je to hra vědeckofantastická, protože je zde vynález na dlouhověkost, nicméně ostatní témata, kterým se hra věnuje, se již této kategorie tolik nedotýkají. Zároveň je také otázkou, zda se jedná o komedii, za kterou ji označil sám autor, nebo o tragickou hru, především právě díky hlavní zápletce.⁵¹

Následující drama psali bratři opět společně, avšak vzhledem k tomu, jak bylo přijato, nakonec se bratři již ke spolupráci nevrátili. Stejně tak se Čapek odmlčel na deset let, během kterých nevydal jediné drama. *Adam Stvořitel* bylo dílo, které se věnovalo vzniku nového, lepšího světa. Tento úkol však není snadný a Adam se ho ujímá s nechutí. Následuje sled postav, které Adam tvoří, až nakonec stvoří Alter Ego, který zjistí, že má stejnou sílu, jako Adam. Nakonec vznikne svět, kde se střetávají výtvoři Adamovy, přičemž každý je individuální, kdežto Alter Ego vyrábí lidi masově, prefabrikáty, jeden jako druhý. Je zde vidět odpor bratrů k militarismu a diktátorství, který ztvárňuje Superman Miles. Jak se dalo předpokládat, umělecká tvorba a kultura se zde cení nejvíce. Odsuzuje se zde především masová výroba, avšak nelze kritizovat technologii jako takovou, tu naopak bratři v díle obdivují. Důvodem, proč hra propadla, je převládající pesimismus a negativní postoj. Avšak

⁴⁹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 63-67.

⁵⁰ Srov. tamtéž, str. 67-70.

⁵¹ Srov. tamtéž, str. 72-74.

sám autor dílo shledával více humoristickým, především díky absurditám, které se zde vyskytují.⁵²

Jak již bylo řečeno, Čapek se na deset let odmlčel a až když byl vyzván tehdejším ředitelem Národního divadla, aby mu napsal hru, začal na něm pracovat. Výsledkem byla *Bílá nemoc*. Motivů, které zde můžeme vidět, je hned několik. Střetává se zde individuální štěstí a sociální povinnost. Povinnosti člověka vůči lidstvu, ale také povinnost vůči sobě, jako osobnosti. Problém vzepření se autoritě. A samozřejmě také válka, militarizace a její propagace. Postavy zde nebyly plně vykreslené, což někteří kritici odsoudili, avšak Čapkovi nešlo o to dokonale vystihnout postavu, ale spíše myšlenku, kterou svým chováním a svými postoji reprezentovaly. Zásadní postoj zde zaujímá doktor Galén, který se rozhodne léčit bohaté jen tehdy, kdy se zapřísahají, že budou dělat vše pro to, aby nevypukla válka. Rozuzlení pak přichází v posledních dvou aktech, kdy se bílou nemocí nakazí i samotný baron Krüg a Maršál. I když svolí a rozhodnou se vést národ k míru a odstoupit od války, lid je již tak zfanatizovaný a tak připravený jít válčit, že doktor umírá a s ním i ideál míru. Galén zde představuje myšlenku bránit se inteligencí a zásadovostí. Svůj lék chce využít proti násilí, i když si tak počíná velmi nekompromisně a odmítá léčit všechny, neubírá mu tento fakt na hrdinství. I když by rád léčil všechny, chce zastavit lidstvo na své cestě do záhuby. Hra vyvolala bouřlivé reakce i mezi politickými příslušníky, zástupce sudetoněmecké strany ji nazýval nevhodnou, Slovenská strana Hlinkova za škodlivou.⁵³

Posledním dramatem, které vzniklo z pera Karla Čapka, bylo drama týkající se opět války. *Matka* má typickou strukturu tragédie a námětem mu byl obraz *Žena z Léridy*, kde je vyobrazena matka, jak klečí nad mrtvolou svého syna. Ve hře hlavní postava ztrácí svého manžela ve válce a poté taky všechny své syny. Vyvrcholení dramatu je velmi podobné *Bílé nemoci*, kdy konec je velmi dramaticky zpracován a ukončen rozhodnutím. Je zde velmi zdařile vyjádřen pocit matky, která posílá své syny na smrt a jednoho po druhém je ztrácí. Je zde také vidět politický podtext, kdy syn Petr, socialista, je zastřelen fašisty. Jeho myšlenky jsou v rozporu s ostatními členy rodiny, s jeho dvojčetem Kornelem i jeho otcem. Autor předvídal válečný konflikt, který bude daleko horší než dřívější konflikty, otcova rozehraná šachová partie, kterou se snaží synové dokončit, naznačuje, že myšlenky současných politiků

⁵² Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 76-79.

⁵³ Srov. tamtéž, str. 81-86.

se mění. Stejně jako dvojčata, která se snaží partii dohrát, nakonec však vše končí násilím, kdy Kornel smete figurky ze šachovnice. Vše, co bylo, zmizelo.⁵⁴

3. 1. 3. Čapek jako filosof

Můžeme si klást otázku, zda Čapek doopravdy byl filosof. Často je těžké objevit v něm onoho filosofa, protože je nutné dílo oddělit od jeho literárního významu a zaměřit se pouze na náměty a myšlenky, kterými se autor zabývá. Je však problém tyto dvě složky oddělit, bývají propojené a přístup k problému tak bývá komplexní. Podle čeho tedy soudíme, že Čapek byl filosof? Vydal knihu o pragmatismu, filosofickém směru, který vznikl v 19. století v Americe a do popředí staví praxi. Pokud chceme ale Čapka zařadit jako filosofa, musíme se podívat na jeho ostatní tvorbu. Ve svém mládí psal statě, úvahy, které měly filosofickou tematiku. A právě tato témata se prolínají celou jeho tvorbou, je možné je vidět v jeho člancích do novin, dramatech i románech. Téměř všechna prozaická díla se věnují problémům společnosti a gnoseologie. Abstraktní myšlenky filosofie jsou zde převedeny do konkrétního uměleckého tvaru.⁵⁵

Otázkou však zůstává, zda Čapka můžeme zařadit jako filosofa pragmatismu. Můžeme předpokládat, že pokud vydal knihu *Pragmatismus čili Filosofie praktického života*, determinuje tím svoji příslušnost k myšlenkám této filosofie. Často se s ní však dostává do rozporu. Tuto studii napsal jako student Filosofické fakulty Karlo Ferdinandy univerzity. Byla vydána dvakrát, podruhé rozšířená o „patero dodatků“. Na fakultě však v té době přednášeli profesori František Krejčí či František Čáda, oba hlavními představiteli pozitivismu. Ten pravděpodobně zadal i Čapkovi toto téma, protože sám vnímal pragmatismus jako projev odporu vůči pozitivismu.⁵⁶

Je na místě zmínit, že v práci se Čapek věnuje pragmatickému pojetí pravdy a poznání. Pravda je dle pragmatismu to, co se nám jeví jako dobré, prospěšné a hodnotné. Pokud toto budeme uznávat, najdeme východisko ze všech filosofických sporů o to, co je pravda. Tento názor však Čapek kritizuje, jedná se dle něj spíše o uznání pravdy, nikoliv její poznání. Je to úhrnný strhující proces potvrzování a uplatňování; tedy v průběhu zkušeností

⁵⁴ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 89-90.

⁵⁵ Srov. BRANŽOVSKÝ, Josef. *Karel Čapek, světový názor a umění*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, str. 8.

⁵⁶ Srov. GABRIEL, Jiří. *Karel Čapek a pragmatismus*, in: Bratislavské přednášky, Ed. Josef Šmajš, Brno: Katedra filosofie FF MU, 2002, str. 26.

se uznává a vytváří v našem světě. Možno ji pochopit jako užitečnou práci nebo činnost, něco, co se nám osvědčilo. Přímo na tuto skutečnost reaguje negativně a říká, že není možné takto pravdu chápat. Kdybychom tuto teorii přijali, museli bychom uzнат za pravdu vše i sebeklamy a lži, které se ukázaly jako fungující. Nelze považovat nároky osob a společnosti za kritérium pravdivosti.⁵⁷

Argumenty pro podpoření myšlenky, že Čapek je pragmatik, také mluví o jeho příklonu k noetickému relativismu. Ten je ale součástí pragmatismu, který on však několikrát ve své práci odmítl. Je pro něj nepřijatelné i pojetí pravdy jako dobrého a osvědčeného fungování, chce především osobní zodpovědnost člověka za své činy a své chápání pravdy. Čapek ve svém článku *O relativismu* chápe onen relativismus jako snahu člověka o nové, další poznání, protože v současnosti je pouze neúplné a často i mylné. Je proto tedy nutné tento fakt vzít v úvahu, když budeme nahlížet na jeho dílo. Možný rozpor je vidět i v chápání hodnocení. V rámci relativismu se mluví o tom, že vše může být relativní, tedy je velké množství názorů, jak skutečnost může doopravdy být. Čapek se k tomuto názoru přiklání, avšak to stále ještě neznamená, že jej lze přiřadit k tomuto názoru. Sám se o tomto problému vyjádřil v úvaze *Téměř kus noetiky*, kde zmiňuje, že pokud něco je v lidském životě doopravdy relativní, je to právě hodnocení, které závisí na vztahu něčeho k něčemu. Proto je možné hodnotit jednu věc z několik různých pohledů.⁵⁸

„Housenky jsou dobré pro příští generaci motýlů, ale jsou nepochybně špatné pro pěstitele kapusty. Věci jsou dobré nebo špatné ve vztahu k naší osobě, k naší partaji nebo k nějakému danému účelu. Profesoru Rádlovi je Baudelaire špatný vzhledem k hodnotám mravním, kdežto Vítězslavu Nezvalovi je dobrý vzhledem k hodnotám poetickým. Celkem vzato, nejvíc se rozcházíme ve svých hodnoceních a obávám se, že v tomto směru se nikdy nedomluvíme, neboť nikdo se nevzdá práva na své osobní hodnocení. (...) Ale je ještě jedna cesta, na které se lidé mohou a nakonec musejí shodnout, a to je cesta poznatků. Nikdo se nás neptá, líbí-li se nám Koperníkova soustava nebo ne; jelikož je to poznatek, přestává být věcí gusta a soukromého mínění.“⁵⁹

Otázkou tedy zůstává, zda tento názor skutečnost převzal od pragmatiků nebo se jedná o vliv profesorů na fakultě či života jako takového. Sám autor se ke svému postoji nikdy

⁵⁷ Srov. GABRIEL, Jiří. *Karel Čapek a pragmatismus*, in: Bratislavské přednášky, Ed. Josef Šmajš, Brno: Katedra filosofie FF MU, 2002, str. 28.

⁵⁸ Srov. tamtéž, str. 29.

⁵⁹ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře*. 3. Praha: Československý spisovatel, 1986. Spisy Karla Čapka, str. 565.

přímo nevyjádřil, avšak dle Gabriela Jiřího ho lze zařadit mezi pozitivismus a kritický realismus. Rozhodujícím faktorem ve vytváření našeho názoru na svět totiž ponechával rozumu, i když přikládal váhu i lidské zkušenosti. Je nutné si položit tedy otázku, proč je Čapek stále s pragmatismem spojovaný. Možná proto, že jej bránil před kritikou, ale především kvůli jeho práci. V posledním dodatku „*Sám za sebe*“, který dopsal před druhým vydáním práce, se ztotožnil s morálními hodnotami pragmatismu. Především proto, že se jeho myšlenky odklání od absolutna a transcendentna, a zaměřuje se na myšlenky, život a zkušenost obyčejných lidí. Nepracuje s dogmaty a generalizací slov a pojmů, ale berou člověka jako obyčejného, věnuje se reálné, nepochybné skutečnosti. Člověk má svoji morálku, pohnutky a zkušenosti, které jsou všední a obyčejné, ale hlavně rozdílné, protože každý žije v jiném světě a žije jiný život. Takováto filosofie nemá fakta a dogma, nelze totiž unifikovat myšlenky několika lidí. Oceňoval tedy objektivní individualismus. Je to popsání vztahu Karla Čapka ke světu a lidem. Právě z jeho přístupu k životu se zrodil i jeho vztah k pragmatismu, který sice kritizoval, a nesmířil se s ním nikdy zcela, ale našel v něm jiné aspekty, které jej dokonale obohatily.⁶⁰

Pragmatismus však nebyl jedinou filosofií, která ovlivnila Čapkovo myšlení. Velký vliv na něj měly i myšlenky Henriho Bergsona, i jeho přítele Tomáše G. Masaryka. Shodovali se například v tendenci k pluralismu, která však byla tehdy součástí většiny filosofických směrů, například tyto tendence objevíme v personalismu, novokántovství, existencialismu či novopozitivismu. Samozřejmě také v pragmatismu, se kterým byl Čapek spojován. Pokud bychom se měli zaměřit na tento vztah prezidenta a spisovatele-novináře je možné jej vidět v několika různých směrech. Zajisté je nutné zmínit, že jejich vztah byl obohacující pro obě strany, že se navzájem ovlivňovali svými myšlenkami. Druhým pohledem však můžeme vidět, že byl Čapek možná až moc ovlivňován myšlenkami prezidenta. Často pak nebylo možné určit jeho vlastní postoj.⁶¹

Myšlenky Henriho Bergsona jsou v díle viditelné v jeho chápání života. Ten pro něj znamenal nejvyšší hodnotu, i když s filosofií života dle Bergsona nesouhlasil, ztotožňoval se s jeho představou o životě jako o něčem, co je vitální. Nebyl pro něj však něčím společným, ale stavěl spíše na osobních vztazích, lásce a důvěře. Ve svých hrách pak chce

⁶⁰ Srov. GABRIEL, Jiří. *Karel Čapek a pragmatismus*, in: Bratislavské přednášky, Ed. Josef Šmajš, Brno: Katedra filosofie FF MU, 2002, str. 30-32.

⁶¹ Srov. MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog. Slovo a slovesnost* [online]. 1939, 5. ročník(1. číslo), 1-12 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=275>

diváka či čtenáře přiblížit k pocitu, že všechno toto ztrácí. Když mluvil o námětu pro svoji knihu *R.U.R.* říkal:

*„O toto mi šlo nejvíce, to byla vůdčí myšlenka, to byla tendence, to byl vlastní program celé práce. Myslel jsem na hodnoty lásky a práce, nadšení a víry, heroismu a tvořivosti; na práci ducha, na bodrost a obětavost, na prostotu a zbožnost, na velikou ctižádost a útlý soucit, na lidské dobytectví.“*⁶²

3. 1. 3. Čapek jako prozaik

Próza Karla Čapka je velmi proměnlivá. Pokud bychom porovnali knihu první *Krakonošovy zahrady* a jeho prózy pozdější, můžeme vidět, že se změnilo prakticky vše, sloh, téma, jazyk. Právě proto, že je rozdíl v díle tak patrný, více než v jeho jiné tvorbě, je možné říci, že právě o prózu se opírá analýza jeho myšlenek a stylu psaní. Autor Jan Mukařovský však říká, že jedna složka tvorby zůstává stále stejná, a to melodičnost. Od té se dají odvíjet změny, které se odehrály, i když se nejedná o hlavní nositelku autorovy tvořivosti a osobnosti. Nejdůležitějším jazykovým projevem byla intonace, se kterou často pracuje, i když se jedná o literární díla, jeho schopnost popsat a vyjádřit tuto skutečnost byla zásadní. Nedosahoval tím však pouze tímto přesným popisem, ale také absencí znamének, jejichž přítomnost by rozbila onen intonační záměr.

Dalším způsobem pak bylo také používání středníků na místě, kde by čtenář očekával tečku. Středník však onu větu, onen prožitek nepřerušuje a neukončí, ale pokračuje a přesahuje do druhé věty. Jeho používání vede k významové neurčitosti, citovému smýšlení či náhlému obratu myšlenky. Tyto pomlky se v díle vyskytují hojně, jsou na konci či uprostřed vět. V dramatech je možné tato přerušení vidět jako skok do řeči jedné osoby osobou druhou, která ovšem neznamená neslušné přerušení, ale snaha o přerušení jedné intonační vlny, nahrazení jednoho hlasu druhým, který je jiný, jinak silný, jinak zbarvený a podobně.⁶³

Domin: Účtárna. A v ní -

Helena: - plno úředníků.

Domin: To jsou Roboti. Všichni naši úředníci jsou Roboti. Až uvidíte továrnu -

⁶² ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře*. II. Praha: Československý spisovatel, 1985. Spisy / Karel Čapek, str. 252.

⁶³ Srov. MUKAŘOVSKÝ, Jan. Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog. *Slovo a slovesnost* [online]. 1939, 5. ročník(1. číslo), 1-12 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=275>

(v tom spustí tovární píšťaly a sirény)

Domin: Poledne. Roboti nevědí, kdy přestat v práci. Ve dvě hodiny vám ukážu díže. ⁶⁴

V próze se pak tyto intonační snahy projevují i jako nepřerušování přímé řeči, které funguje poté jako tok myšlenek či situací. Pokud bychom hledali počátek a inspiraci k těmto intonačním prvkům, které používá, najedeme jejich původ v lyrice. V ní se setkáváme s dvojitým použitím, a to metodou kontrastu a metodou opakování. Opakování se týká jak několikrát po sobě jdoucích stejných druhů vět, tak i intonačního motivu, gramatického tvaru, opakování slova či částice.

„Nešlo by ty mloky nějak zastavit?“

Nešlo. Je jich příliš mnoho. Musí se pro ně udělat místo.

„Nešlo by, aby nějak vymřeli? (...)“ ⁶⁵

Kontrast je konfrontace dvou různých intonačních schémat. Toho lze dosáhnout například různou interpunkcí, použitím dvojtečky a středníku ve stejné větě nám ji rozdělí do dvou odlišných intonačních celků. Možno také využít spojky, které nám větu vygradují, ale následně tuto gradaci utnout středníkem či tečkou.

„Hmm,“ řekl Prokop jak vážným podezřením, že by takováhle soukromá...nespolehlivá...fantastická zpráva stačila Marconiově společnosti – “ ⁶⁶

Dalším specifickým jevem jeho prózy je značná dialogičnost. Epiku svých děl se snažil více přiblížit hovorové řeči. S touto formou jsme totiž nejčastěji v kontaktu. Původně se jednalo pouze o přímé rozmluvy osob, později již je jimi vyprávěn i samotný děj. Je vkládán do úst fiktivní postavě nebo jako vypravování jedné osoby druhé. Často také používá formu rozhovoru, kdy dvě osoby sedí a rozprávějí o tématu. Tuto formu je možné vidět v knize *Hovory s T. G. M.* nebo v jeho cestopisech. Nejlépe je tento způsob viditelný v *Hordubalu*, kde větší část knihy probíhá jako vnitřní monolog osoby se sebou samou, případně i jinými. V *První partě* je pak celý příběh promítnut do monologu autora, který mluví sám se sebou, subjektivně vyprávějícího skutečnosti. ⁶⁷

⁶⁴ ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 107.

⁶⁵ ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, str. 266.

⁶⁶ ČAPEK, Karel. *Krakatit*. 19. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989. Slunovrat. Ilustrovaná řada, str. 119.

⁶⁷ Srov. MUKAŘOVSKÝ, Jan. Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog. *Slovo a slovesnost* [online]. 1939, 5. ročník(1. číslo), 1-12 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=275>

„Co dělat, myslí si Hordubal rozpačitě; zlobí se hospodyně, že jsem se s ní neporadil, co tomu říkáš, Polano, chci dát čeledína pryč. Ech, ženská, měj přece rozum: mohl-li jsem ti říci, Polano, takové a takové řeči jsou o tobě? A co ti to budu povídat; nu, dal jsem pryč čeledína, zlob se; holí tě do práce honit nebudu.“⁶⁸

Je možno tedy říci, že Čapkova próza do sebe dokázala obsáhnout dialog, jako formu vypravování příběhu a skutečností. Na základě oné dialogičnosti bylo možné vystavět v próze ty správné intonační prvky, které vedly k obohacení díla a také k jeho návaznosti na čtenáře. Tento intonační ráz také charakterizuje významovou stránku díla. Má sklon užívat především věty hlavní, ty jsou sdružovány při vypravování dějů. Tato metoda hromadění hlavních vět je specifická, že dovoluje nenásilný přechod mezi významy vět, například je díky tomuto jednoduché přejít z úvahy k líčení nebo k vypravování. Společně se změny tempa je toto jedna z hlavních metod, které Čapek ve svém díle využívá.⁶⁹

Hromadění vět je důvodem, proč je syntaktická výstavba díla vratká, a tím je usnadněn přesun a přeměna vět, snazší stírání hierarchie vět, nelze poznat rozdíl mezi větou nadřazenou a podřízenou. Na těchto nenápadných přechodech je potom vystavěn prvek epického básnictví, který je použit v próze. Jako možný příklad můžeme ukázat symboliku mlhy v *Hordubalu*, která prostupuje dílem, často vylíčena jako „oblak“ či „mraky“. Význam je však pokaždé jiný, jednou se jedná o něco tajemného a děsivého. V části při odchodu Hordubala od Míši je použit pojem „oblak“, který nám evokuje pocit nadzemskosti. Kombinací je pak zmizení člověka v mlze, které na nás působí jako zázrak.⁷⁰

3. 2. Vztah s bratrem Josefem

Starší bratr byl v rodině považován za toho, kdo se jednou vydá na dráhu života poněkud praktičtějšího rázu. Nicméně nikdy to neznamenal, že by v něm neprobouzeli, stejně jako v jeho sourozencích, lásku pro umění a literaturu. Na to, aby jej poslali na studia, se prý dostatečně dobře naučil, rozhodli se proto pro podnikatelskou dráhu. Příčinou tohoto myšlení bylo možná i nedávné zdědění mlýnu po smrti hronovského dědečka. V něm by mohla vzniknout malá tkalcovská dílna. Z toho důvodu byl také zapsán na tkalcovskou školu, kde výtvarné umění sloužilo čistě k utilitárním věcem. Poté nastoupil na praxi

⁶⁸ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 52.

⁶⁹ Srov. MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog. Slovo a slovesnost* [online]. 1939, 5. ročník(1. číslo), 1-12 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=275>

⁷⁰ Srov. tamtéž.

do továrny, kde se měl naučit základní principy fungování takovéto firmy, aby ji později mohl sám založit.⁷¹

Možná i toto studium a jeho praxe v továrně vedla k tomu, že zoufalý Josef prosil rodiče o možnost studovat umění. Ti však jeho talentu natolik nedůvěřovali. S pomocí obou sourozenců a Helenina manžela se však nakonec podařilo oba rodiče přesvědčit, aby se Josef Čapek mohl připojit ke kursu v Hranicích na Moravě. Později začal studovat na Umělecko - průmyslové škole, kde mohl zužitkovat zkušenosti z tkalcovské školy.⁷²

Stejně jako se toužil stát malířem, měl i potřebu vyjadřovat se literárně. Co se týká spolupráce se svým bratrem, tak ta vznikala především z důvodu jeho vlastního pocitu nedostatečnosti. Často své náměty tedy probíral s bratrem, který je dokázal lépe napsat, avšak to nijak nepopírá vlastní Josefův talent, který se později projevil díky básním, které vznikaly v koncentračním táboře. Nelze si tak myslet, že i když Karel byl zdatnější v psaní románů a povídek, Josef neměl mnoho talentu. Jeho kvality tkvěly především v lyrice. S tou také pomáhal svému bratrovi, když měl psát báseň pro Almanach na rok 1914.⁷³

Samostatné autorství vydrželo Josefu Čapkovi pouze na jednu povídku, poté se na několik let ukrýval za podpisem bratří Čapků. Zatímco jeho vlastních děl mnoho nevznikalo, jeho bratr Karel uveřejňoval i čistě svá díla. Za konec této spolupráce se dá považovat jejich cesta do Paříže, kde sice tvořili společně, avšak po návratu už bylo jejich psaní natolik odlišné, že se jednalo o hranici mezi jejich tvorbou. Právě díky tomu, že se jednalo o spoluautorství, je diskutabilní, zda za počátek jeho tvorby označit právě tuto dobu, avšak pak by se ono dílo považovalo spíše za dílo jeho bratra, a proto nelze takto jeho tvorbu uchopit.⁷⁴

Dalším problémem, se kterým se díky tomuto spoluautorství setkáváme, je časté znehodnocování vlastní práce Josefa Čapka na těchto dílech. Očekávalo se, že student klasického gymnázia bude pravděpodobněji zdrojem antických námětů než student tkalcovské školy. Stejně tak se ale očekávalo, že veškeré výtvarné náměty pocházejí pouze od Josefa.

⁷¹ Srov. OPELÍK, Jiří. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti, str. 9.

⁷² Srov. tamtéž, str. 9-11.

⁷³ Srov. tamtéž, str. 15-16.

⁷⁴ Srov. tamtéž, str. 18.

Nicméně jak oba bratři několikrát dokázali a přiznali, není možné tuto hranici určit, protože oba se velmi dobře dokázali pohybovat v oboru toho druhého.⁷⁵

Pokud bychom se podívali na jeho dílo, je možné jej rozdělit do tří vrstev. První obsahuje texty, které byly zařazeny do souborů, avšak byli již dávno přepracovány. V současnosti jsou to ale jediné texty, které nám přibližují dílo mladých Čapků. Druhá vrstva je poté složena z textů, které se do sborníků nedostaly a zůstaly tedy ve své původní podobě, ve které byly otištěny v novinách. Třetí je poté nejsložitější. Jsou to texty, které se z časopisů přesunuly do formy románu. Kvůli tomu došlo k markantním změnám, které poněkud znesnadňují interpretaci.⁷⁶

Je několik hlavních znaků, které spojují dílo bratří Čapků. Prvním je panerotismus. Často se v jejich dílech setkáme s lehce erotickými náměty, motivy. Žena se stává hlavní hybatelkou děje nebo ústřední osobu. Tento prvek často předpokládal amoralismus, v chápání dvojího významu. Jednalo se o porušování měšťanských konvencí a popření úlohy umění, jako morálního činitele. Figuroval zde člověk, postava, vždy v opozici. Vyhrzoval se proti veškeré trivialitě, sám byl výrazově výstřední. Dalším konstitutivním rysem je ahistorismus. Ten je možné si vyložit také dvěma způsoby. V raných pracích se totiž oba bratři zaměřovali na současnost. Svě příběhy zasazovaly do světa takového, jaký je teď. Avšak ty, které se v minulosti odehrávaly, nenesly hodnotu té doby, ale naopak právě platnost jistých principů do současného světa. Druhým chápáním je poté snaha nezasahovat do minulosti ani v rámci děje. Ten se odehrává čistě v přítomnosti nebo v nějakém nepřímo definovaném čase.⁷⁷

⁷⁵ Srov. OPELÍK, Jiří. *Josef Čapek*. Praha: Melantrich, 1980. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti, str. 19.

⁷⁶ Srov. tamtéž, str. 21.

⁷⁷ Srov. tamtéž, str. 21-26.

4. Demokracie

*„Demokracie (vláda lidu) jest státní forma, její podstata záleží v tom, že moc vládní drží celý národ sám, nikoliv jednotlivec (jako v monarchii) nebo některá vynikající třída (jako v aristokracii).“*⁷⁸

*„Demokracie značila starým Řekům skutečnou vládu lidu ve smyslu přeneseném jako my, tohoto pojmu neužívali, poněvadž jiné demokracie kromě opravdové vlády lidu neznali.“*⁷⁹

*„Democracy literally, rule by the poeple (from the Greek demos – people, and kratos – rule).“*⁸⁰

Jak přesně definovat demokracii? Je několik hlavních znaků, dle kterých tento státní útvar popsat. Důležitá je participace občanů na státní moci, nejčastěji prostřednictvím volených zástupců. Dle amerického politologa Fukuyamy by měla demokracie stát na třech pilířích. Těmi jsou odpovědnost, stát a vláda práva. Stát je dle něj organizace, která je centralizovaná a drží státní moc na určitém, svém území. Vláda práva pak garantuje na tomto území dodržování základních lidských práv a kompletní právní řád, systém soudů a vymahatelnost práv. Vzhledem k tomu, že máme práva, je nutná odpovědnost občanů vůči státu, tu zaručuje demokratická odpovědnost. Občané vykonávají obecnou vůli na úkor vlastních zájmů.⁸¹

Velmi podobně se o demokracii vyjadřuje i Pehe, nicméně tyto tři pilíře přejmenovává a staví na principu Velké francouzské revoluce. Jím použitá slova jsou rovnost, svoboda a bratrství. Svobodou pak myslí politolog Fukuyamův stát, je to dle něj souhrn demokratických svobodných institucí. Rovnost odpovídá právu, následuje myšlenku o nevyvratitelnosti lidských práv a rovností před právním státem. Bratrství poté znamená odpovědnost. Chápání je však trochu jiné, zatímco Fukuyama ji vidí jako odpovědnost člověka nejen za sebe samého, ale i za své činy v rámci státu, Pehe je více levicově

⁷⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí.* Díl 7, Dánsko-Dřevce. Praha: J. Otto, 1893, str. 280.

⁷⁹ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí.* Díl 2. D-G. Praha: Československý Kompas, 1926, str. 153.

⁸⁰ *The new encyclopaedia Britannica.* Vol. 4., Delusion-Fressen. 15th ed. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1995. Micropaedia, str. 5.

⁸¹ FUKUYAMA, Francis. *Political order and political decay: from the industrial revolution to the globalization of democracy.* London: Profile Books, 2014, str. 23.

orientovaný a vidí ji jako součást sociální politiky, tedy odpovědnost nejen občana ke státu, ale také státu k občanovi.⁸²

Zatímco tyto dva autoři staví demokracii na třech pilířích, Robert Dahl jich představil hned pět. Každý proces, který se považuje za demokratický, by je pak měl splňovat. Jsou jimi:

1. aktivní a účinná participace
2. rovnost ve volbě
3. poučení a porozumění
4. kontrola projednávaných témat
5. zapojení všech plnoletých občanů⁸³

Jako poslední jsem se rozhodla zahrnout vnímání demokracie dle Tomáše G. Masaryka. Z jeho pohledu totiž Čapek samotný i s největší pravděpodobností čerpal, či se s ním ztotožňoval. Bývalý československý prezident vnímal demokracii jako „*politické uskutečňování lásky k bližnímu.*“⁸⁴ Důležitá je pro něj tedy především víra v hodnotu demokracie jako takové. Její myšlenky nám nemohou být lhostejné, musíme je přijímat, rozumět jim a jedině tak se zasloužíme o její rozvoj a obranu. Tedy i když ji můžeme chápat jako politický systém, který je tvořen právy a povinnostmi, který je sepsán v ústavě, ale pravá demokracie musí být přijímána jako pohled na svět a na život. Zároveň ji také Masaryk chápe jako diskuzi, která má svá pravidla, jedním z nich je důvěra a snaha najít pravdu.⁸⁵

Demokracii tedy lze chápat jako kombinaci všech výše uvedených definicí i opisů. Jedná se o vládu lidu, která je realizována volenými zástupci. Každý má právo volit a být zvolen. Nicméně důležité je i to, že demokracie není pouze tento systém volby, ale i to, jak ve státě žijeme, jak se podílíme na jeho chodu. Nemáme zde pouze práva, ale také povinnosti. Proto je důležité demokracii chápat jako celek, nikoliv pouze jako její samostatné části.

⁸² Srov. PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů: úvahy o společnosti a politice*. Praha: Prostor, 2010. Střed (Prostor), str. 22.

⁸³ Srov. DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, str. 39-44.

⁸⁴ ČAPEK, Karel. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, str. 327.

⁸⁵ Srov. tamtéž, str. 328.

4. 1. Čapkovy politické názory

Zařazení do jedné politické doktríny či ideologie zde rozhodně nebude možné. Vzhledem k tomu, že byl žurnalista a spisovatel, není u něj v díle vidět příklon k jedné či druhé straně. Je možné si ale všimnout, že některé ideologie mu byly bližší a jiné ne. Pro správné zařazení a poznání je nutné si uvědomit, že Čapek byl relativista. Ač některým jeho současníkům přišlo označení hanlivé, on sám považoval relativismus za součást svého života a také jako obyčejnou zkušenost, kterou v sobě nosí každý. Jeho názory, které prosazuje ve svých dílech, jsou tedy chápány spíše obecně, nejedná se o dogmata nějaké ideologie, ale spíše se jedná o obecné názory na společnost a její fungování. Je to například víra v lidská práva a svobody, možnost porozumění, síla slova či svoboda slova. Právě díky těmto myšlenkám je možné vidět, že Čapek měl blíže k liberalismu, byl totiž zásadně proti ideologiím, které by si chtěly nárokovat politickou pravdu. Zásadně se také ohradil proti doktrínám, které se stavěly do role vyššího řádu, které se snažily ovlivnit a vmísit se do občanského života lidí. Je proti tomu, aby občanský a politický život byl takto propojený.

I když se z jeho díla dá jasně najít nevěle vůči fašismu a nacismu, neodsuzuje nacionalismus jako takový. Sám se často obrací na společnost ve snaze probudit v ní nacionální vnímání a podporuje identitu národa. Důležitost spatřoval v tom, že díky tomuto citění, by bylo možné dodat odvahy Československu, které nemělo mnoho příznivců v době svého vzniku. A v dobách před druhou světovou válkou se naopak snažil probudit v lidech touhu bojovat o svoji zemi.⁸⁶

4. 2. Čapkova obrana demokracie

Jak již bylo psáno na začátku, Čapek svá poslední léta života prožíval ve světě, kde hrozil nástup dvou politických systémů, které se vyznačovaly svojí nedemokratičností. Jednalo se především o nacismus a fašismus, nicméně také se zde objevovala hrozba komunismu. Tento jeho boj s totalitními režimy můžeme vidět především v díle pozdějším, avšak i v dřívějších dobách, kdy ještě spolupracoval s bratrem.

Svůj boj s fašismem a nacismem nakonec Karel Čapek prohrál, sám se již nedožil druhé světové války, aby ji viděl v plné síle. Snažil se národ přimět k činnosti, snažil se, aby válka byla zastavena a nedošlo k ní. Snaha zburcovat národ i Evropu však byla marná.

⁸⁶ Srov. ČAPEK, Karel. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990, str. 335.

4. 2. 1. Ze života hmyzu a Adam stvořitel

V prvním dramatu, které napsal společně se svým bratrem, nemá ještě samotný motiv rozpracovaný natolik, jako v pozdějších dramatech či prózách. Primární je zde kritický pohled na negativní lidské vlastnosti, jako například egocentrismus, hrabivost, povrchnost či touha ovládat ostatní. Právě tyto vlastnosti nás pak vedou k agresi. Takto oslabená společnost se dá lépe ovládat a je jednodušší podnitit touhu po moci, která často vede právě k válkám, které autor po celý svůj život odsuzoval. V knize je tato skutečnost nejvíce vidět ve třetím dějství, kdy mravenci bojují mezi sebou.

„1. INŽENÝR na výstupku: Vojáci! Vidíme se nuceni vás povolát pod vaše prapory. Sveřepý nepřítel nás zrádně přepadl, aby předběhl naše mírumilovné přípravy. V této vážné chvíli se jmenuji diktátorem.

2. INŽENÝR: Sláva diktátoru! Chlapi, volejte nebo ...

VOJÁCI: Sláva diktátoru!

1. INŽENÝR DIKTÁTOR salutuje: Díky. Pochopili jste příkaz doby. Vojáci, bojujeme za svobodu a právo ...

2. INŽENÝR: – a za velikost státu...“⁸⁷

Je zde vidět mimo manipulaci i také snahu podsouvat myšlenky, které vzbuzují agresi a naznačují, že tato cesta je jediná možná. Považuje zde lidstvo za povrchní a manipulovatelné, právě těmito myšlenkami o větší moci, či větším území. Na konci však vítězný mravenec byl potrestán tulákem, který jej bez okolků zašlápne. Toto je ukázka postoje, který Čapek zaujímal vůči diktátorským a totalitním režimům. A přesně takový bychom dle něj měli mít všichni.⁸⁸

Adam Stvořitel se na první pohled zdá opět jako dílo, které ještě nemá mnoho politických alegorií, ale i tak je zde možné sledovat počátek těchto problémů. Jak již bylo několikrát řečeno, Čapek často považoval současný stav společnosti jako výchozí bod pro všechny ideologie, které hraničily s totalitarismem. Právě na toto naráží drama, které mluví o Adamovi, stvořiteli, který dostane za úkol stvořit svět znovu. Ač se o to, společně s Alter

⁸⁷ ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předehrou a epilogem*. 7. vyd. Praha: Borový, 1946. Spisy bratří Čapků, str. 85.

⁸⁸ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 69.

Egem, pokusí, nevzejde z nového světa nic dobrého. Oba zvolí opačné postupy, jeden tvoří individualisty a druhý konfekční, stejné lidi. Nakonec se však dostaneme do původního, špatného stavu plného rozbrojů a nečinnosti.⁸⁹

„NADČLOVĚK: Toho dne, kdy bylo vykonáno dílo stvoření, vypukla válka. Já jsem stál na prahu dějin. Pod mým osobním dohledem se zrodila historie

Hřmění

ADAM: Co to znamená?

NADČLOVĚK: Začátek. Tvoji lidé se bili špatně, žádný výcvik, žádná disciplína a prozatím žádný padlý.

ADAM: Cože? Moji lidé se utkali s... těmi druhými? Došlo k nějakému boji? Kdo tím byl vinen? Kdo je v právu?

NADČLOVĚK: V právu je ten, kdo vyhraje. Ti druzí měli ovšem slabou převahu; je to lepší materiál.“⁹⁰

4. 2. 2. Válka s mloky

Dalším dílem, které se z větší části věnuje problematice nastupujícího nacismu, byla *Válka s mloky*. Dá se považovat za hlavní alegorii na nacismus a také nejvíce proti němu varovala. Kniha je koncipována jako román, nicméně je v několika místech často proložena novinovými články, oznámeními, rozhlasovými vysíláními a podobně. Z hlediska obsahu zde najdeme několik různých ukázek, které nám evokují dobu před druhou světovou válkou. Důležité je si uvědomit, že se nejedná pouze o kritiku samotného nacismu, ale je zde ze začátku také kritizována současná společnost. Zpočátku jsou Mloci vykořisťováni lidmi, jsou zde i pozměněná hesla průmyslníků. Mloci zde fungují jako levná pracovní síla, v jejich převozu a obchodu s nimi můžeme vidět zacházení s otroky od kolonizátorů. Docházíme zde až do utopistických a vyhrocených situací, kdy se věda i společnost na tomto podílejí. Probíhají pokusy na živých bytostech, zkoumají se jejich schopnosti, aby se přišlo na nové způsoby, jak je znovu využít.⁹¹

⁸⁹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 77-79.

⁹⁰ ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Adam Stvořitel: komedie o sedmi obrazech*. 4. vyd. Praha: Ot. Štorch-Marien, 1928. Aventinum, str. 63.

⁹¹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 123-126.

„Naproti tomu značnou choulostivost jeví Mloci vůči vlivům chemickým; při zkouškách s velmi zředěným louhem, továrními splašky, koželužskými činidly atd. jim odpadávala kůže v cárech a pokusná zvířata hynula jakousi sněží žaber. Pro naše řeky jsou tedy Mloci prakticky nepoužitelní.

V další řadě pokusů se nám podařilo zjistit, jak dlouho vydrží Mloci bez potravy. Mohou hladovět tři neděle i déle, aniž bylo na nich vidět jiné známky než jistou malátnost. Jednoho pokusného Mloka jsem nechal hladovět šest měsíců; (...)“⁹²

Stejně tak jako Čapek kritizuje vědu, věnuje se i problematice školství a církve, kdy v knize vznikají mločí školy, které však nemají učit k rozvoji osobnosti a ducha, ale především k práci a praktickému životu. Tímto se autor snaží ukázat jednoduchost a ubohost společnosti, která považuje za důležitější vzdělávat společnost prakticky, bez ohledu na osobnost a její duchovní zájmy.⁹³

„Otázka mločí výchovy se nyní počala rozvíjet rychle a normální cestou. Proti vzorným Écoles Zimmernann zvedli pokrokovější učitelé množství závažných námitek; zejména se tvrdilo, že na výchovu mločího dorostu se nehodí zastaralé humanistické školství pro mládež lidskou; rozhodně se zavrhovala výuka v literatuře, dějinách a doporučovalo se, aby co nejvíce místa a času bylo věnováno praktickým a moderním předmětům, jako přírodním vědám, práci ve školních dílnách, technickému výcviku Mloků, tělovýchově a tak dále.“⁹⁴

Největší kritika však jistě patří mezinárodním organizacím, které o „Mločí otázce“ debatují na srazech, nicméně všem palčivým otázkám se vyhýbaly a hlavní politické a hospodářské otázky vynechaly. Tyto porady jsou dle něj pouze neurčité a nikdy nevedou k jasnému rozhodnutí. Je možné se pod tímto představit problémy Společnosti národů, která vznikla po první světové válce, ale nebyla schopna řešit problémy, které se začaly v Evropě objevovat ve 30. letech 20. století. Zatímco tedy v první části knihy se autor věnuje problémům kapitalistické společnosti, v druhé se zaměřuje již na historii německého nacismu a odkrývá všechny prvky, které pomohly k jeho vzrůstu a rozšíření.⁹⁵

⁹² ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, str. 155.

⁹³ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 127.

⁹⁴ ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, str. 155.

⁹⁵ Srov. tamtéž, str. 273.

Mloci si vytvářejí svoji podvodní společnost, podle obrazů té kapitalistické lidské, nicméně se zde začínají objevovat prvky nacismu, kdy se začínají všichni Mloci chovat jako lidé, věří penězům a měně, věří v Molocha a v neposlední řadě začínají útočit na lidi. Cíle přejímají taktéž od lidí, stejně jako jejich vybavení a zbraně. Vrcholem je pak zvolení Chiefa Salamandra, který si počíná jako absolutní vůdce všech mloků a začíná klást požadavky na uvolnění území, na kterých by poté žili pouze oni. ⁹⁶

Mloci nakonec dávají světu ultimátum, kdy požadují odsun lidí do vnitrozemí a ponechání větší části území kolem moře Mlokům, jinak budou konflikty. Je jisté, že se zde každému vybaví problematika ponechání pohraniční oblasti Československé republiky Hitlerovi. Nicméně je nutné podotknout, že kniha byla napsána v roce 1935 a Mnichovská dohoda, která tuto záležitost spravovala, byla podepsána až v roce 1938. Čapek tedy tuto epizodu napsal ještě před samotným aktem. ⁹⁷

Hlavní myšlenkou díla je tedy autorova snaha ukázat, že nelze připustit, aby nacismus fungoval v lidské společnosti. Mloci zde představují nacisty, kteří se obejdou bez vzdělání, bez filosofie a umění, nemají vzdělaného ducha, protože jej nepotřebují. Lidem jsou tedy vzdálení, stejně jako Mloci v knize. Z lidské civilizace si vzali jen to, co jim vyhovovalo a bylo jim k užitku. Nicméně přiznává, že nacismus je důsledkem kapitalismu, všichni chtěli Mloků co nejvíce, chtěli je využívat a zneužívat, nechtěli je vzdělávat a nedovolili jim stát se součástí společnosti. Je nutné však pochopit, že v knize se jedná o jednostranný pohled na věc, kdy Čapek neukazuje druhou stranu, tedy boje a odboj vůči těmto silám. Je zde vidět pesimismus a nevíra v lidstvo, které v sobě autor nesl. Nevěřil tomu, že by se lidstvo těmto nacistickým silám ubránilo. ⁹⁸

„Litujeme lidských životů. Nechceme vám působit zbytečné ztráty. Chceme jenom, abyste vyklidili mořské břehy na místech, která vám předem označíme. Uděláte-li to, vyhnete se politováníhodným nehodám. Příště vám oznámíme nejméně čtrnáct dní předem, na kterém místě budeme rozšiřovat své moře. Dosud jsme konali jenom technické zkoušky. Vaše třaskaviny se osvědčily. Děkujeme vám. (...)

Vy jste nás chtěli. Vy jste nás rozšířili po celém světě. Nyní nás máte. Chceme s vámi vyjít po dobrém. Budete nám dodávat ocel na naše vrtačky a krumpáče. Budete nám dodávat

⁹⁶ Srov. ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, str. 273.

⁹⁷ Srov. tamtéž, str. 274.

⁹⁸ Srov. tamtéž, str. 274.

třaskaviny. Budete nám dodávat torpéda. Budete pro nás pracovat. Bez vás bychom nemohli odklidit staré pevniny. Hallo, vy lidé, Chief Salamander vám jménem všech Mloků světa nabízí spolupráci. Budete s námi pracovat na odbourání vašeho světa. Děkujeme vám.“⁹⁹

4. 2. 3. Bílá nemoc

V této inscenační hře se Čapek dotýká hned několika problémů, se kterými se můžeme setkat při diktatuře. Samotné dílo můžeme totiž chápat jako střet demokracie a diktatury, které jsou reprezentovány skrze hlavní postavy doktora Galéna a Maršála. Humanitní a demokratický pohled na svět skrze doktora se dostává do konfliktu s protihumanistickým přístupem diktátora.

„DR. GALÉN: Poslyšte, ne... Prosím vás, to ne... Podívejte se, já... já opravdu mohu jen chudé... Chudí nemohou nic dělat, ale ti druzí mohou spíš –

OTEC: Prosím, já jsem ochoten cokoliv... ať to stojí co stojí...

DR. GALÉN: Podívejte se, ti bohatí mohou spíš prosadit, že ano... aby už nebyly války. Na ně se víc dá pane... Mají větší vliv... Řekněte jim, aby všichni užili svého vlivu...

OTEC: Pane doktore, já bych rád; ale já osobně nemohu nic dělat...

DR. GALÉN: Ano, ano... to říká každý, víte? Poslyšte, kdybyste by řekl baronu Krüovi... aby přestal vyrábět kanony a munici... Kdybyste získal barona Krüga – „¹⁰⁰

„MINISTR PROPAGANDY: Je to všechno už příliš daleko. Prostě veřejné mínění celého světa bude zuřivě proti každé válce. (...)

MARŠÁL: Zbabělci! Teď, když jsme tak připraveni – Tak příznivá situace se naskytne stěží jednou za sto let! Poslyšte, ručíte mi za to, že ta... nálada bude u nás potlačena?

MINISTR: Vaše excelence, nadlouho za to ručit nemohu. Mládež je plna nadšení a půjde za vámi do ohně; ale u starších lidí se šíří tíseň a strach –

MARŠÁL: Já víc potřebuju ty mladé.“¹⁰¹

⁹⁹ ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, str. 244.

¹⁰⁰ ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 310.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 330.

I když je děj umístěn mimo konkrétní čas a zemi, je naivní si myslet, že se tímto nesnažil zobrazit soudobou Evropu. Autor sám se však snažil tyto domněnky společnosti rozvrátit a často zdůrazňoval, že se jedná pouze o konflikt mravní, že se pouze věnuje rozvratu lidstva a společnosti vůbec. Avšak lidé hru vnímali jako protifašistickou, kritizující Hitlera i diktaturu. Tomu napomáhalo i to, s jakou přesností Čapek zachytil samotný princip fungování diktatury a vlastnosti hlavního diktátora. Zároveň také neopomenul popsat, jak režim zacházel s odpůrci, jak vystupovaly veřejné instituce navenek a důležitost zbrojního průmyslu. Stále se však vracíme i k tomu, co již bylo možné vidět ve *Válce s mloky*, a to myšlenka, že diktatura se zrodila z kapitalismu.¹⁰²

Pokud bychom se snažili dále v díle hledat symboliku, je možné lék na bílou nemoc chápat jako jakousi pravdu, která stojí na straně doktora. Je to jeho spojenec a vše, co má, aby dokázal zachránit společnost a zamezit válce. Ale i zde vidíme pesimismus, na jaký jsme narazili už dříve. I když je doktor ukázkou správného člověka a ukazuje směr, kterým by se společnost měla ubírat, je na konci knihy bezmocný a nesvede se situací nic udělat. Nakonec umírá, je ubit Maršálovými stoupenci, tedy všechny ideály, které znázorňoval umírají s ním.¹⁰³

„SYN: Občane, volejte: Ať žije maršál! Ať žije válka!

DR. GALÉN: Ne! Válka ne! Nesmí být žádná válka! Poslyšte, ne, válka nesmí být!

VÝKŘIKY: Co to říkal? – Zrádce! – Zbabělec! – Mažte ho!

DR. GALÉN: Musí být mír! Pusťte mne – Já jdu k maršálovi –

VÝKŘIKY: Urazil maršála! – Na lucernu! – Zabte ho!“¹⁰⁴

Knihy se stala výstrahou nejen před válkou a těmi, co ji způsobují, ale také proti davu, který se skládá ze slabých lidí, kteří se nedokázali postavit na odpor a nechali se ovládat. Nelze demokracii stavět na stejných principech, na rozvášněném, ovládaném davu.

4. 2. 4. Matka

I když předchozí knihy autor zakončil spíše pesimističtěji, *Matka* se v tomto ohledu vymyká. Je zde sice už znázorněna válka, tedy dá se předpokládat, že k ní už došlo, a veškeré

¹⁰² Srov. ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 431.

¹⁰³ Srov. tamtéž, str. 431.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 342.

snahy odvrátit válku byly marné. Hlavním motivem však, vedle mateřské lásky, je především boj za pravdu. Jak již bylo řečeno, v předchozích dílech jsme se často s odbojem či bojem samotným mnoho nesetkali. Všechny hlavní postavy vždy skončily buď pokořeny nebo pohlceny režimem. Je to poslední přímá výzva k boji proti režimu. Ať už jej chápeme jako poslední dokončené autorovo dílo, či jako poslední upozornění na skutečnosti, které se v našem světě děly. Dílo bylo vydané počátkem roku 1938, ve kterém autor také umírá několik měsíců po tom, co byla podepsána Mnichovská dohoda.¹⁰⁵

„MATKA: Máte pravdu, já tomu asi nerozumím. Na příklad tvůj tatínek padnul, protože bylo nutno pobijet nějaké divochy. A ty, Ondro, tys umřel na to, žes jim chtěl zachraňovat životy. Vidiš, na to jsem asi hloupá. Každý děláte něco obráceného, a pak mi řeknete, to jsou veliké úkoly, maminko, tomu ty ani nemůžeš rozumět. Jeden z vás bude něco stavět a druhý to bude bourat; a mně řeknete, to jsou ohromné věci, mami, to my musíme dělat, i kdyby nás to mělo život stát! Život! (...)“¹⁰⁶

Na rodině, která byla postižena válkou, ukázal, jak obyčejní lidé doplácí na to, co svět v ten moment řeší. Hlavním záměrem mělo být střetávání dvou světů a pohledů, a to mužského a ženského, nicméně zásadně zde převažuje právě ona postava matky a její heroismus, kdy byla schopna obětovat vše v boji za věc sice neosobní, ale důležitou. Lásky je zde tedy pouze jako doplňující motiv, který my musíme chránit. Nejen lásku, ale také rodinu, hodnoty a vše, co je nám drahé. To vše se musí chránit zbraní i vlastním tělem.

„PETR: Odpusť, mami; ale dokud trvají naše myšlenky – pokud není rozhodnuto, oč jsme bojovali – To nedá člověku ani po smrti.“

ONDRA: My všichni, maminko, vedeme dál svůj boj. Za pravdu, za národ, za lidstvo – jak kdo. Ještě chceme, aby naše věc zvítězila. A ještě můžeme všechno prohrát – i po smrti.“¹⁰⁷

Neznamená to však, že by se Čapek vzdal toho, co ve svých dílech do teď hlásal. Matčino „*Jdi*“ na konci samotné hry chápeme jako počátek nové cesty, autor se sám přidal do řad bojovníků za demokracii a hodnoty.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Srov. ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 433.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 370.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 407.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, str. 434.

4. 2. 5. R. U. R.

Je zajisté nutné prvně říci, z jakého hlediska se na toto dílo dá pohlížet: jako na boj o demokracii, který Čapek sváděl. Protože je odpověď na tuto otázku nesnadná, zařadila jsem dílo až jako poslední. Není zde totiž samotný motiv boje dotážen do úplného konce, jako ve *Válce s mloky*, nicméně je zde popsán začátek, tedy kapitalismus, který dle Čapka, jak již bylo několikrát zmíněno, vede právě k diktatuře. S ním dle něj souvisí problémy, které se ve společnosti vyskytovaly, jako je například používání strojů na lidskou práci, klesající plodnost žen a technologický pokrok.¹⁰⁹

HELENA: Ukaž, to já vždycky čtu. (vezme noviny) Ne, jen si považ! Čte "Za poslední týden nebylo opět hlášeno ani jediné narození." (pustí noviny)

NÁNA: Co to má bejt?

HELENA: Náno, lidé se přestávají rodit.

NÁNA: (skládá brýle) Tak to je konec. To je s náma konec.

HELENA: Prosím tě, nemluv tak!

*NÁNA: Už se lidi neroděj. To je trest, to je trest! Hospodin poranil ženský neplodností.*¹¹⁰

Právě tento pokrok ale může být zkázou naší společnosti, protože pokud jsou stroje lepší, ekonomičtější a rychlejší, nahradí na konci své vynáleze, lidi. Proto je zde vybrán protiklad, tedy typické lidské hodnoty, jako je láska, rodina, soucit a jiné. Je možné vidět inspiraci v tom, že se Čapek obával následků první světové války, ve které se lidé chovali právě jako roboti, jako ovce jdoucí do boje, kde zabíjí a ničí vše, bez pocitu viny. I když zde nelze nalézt přímou paralelu s ostatními knihami, je možné onu obavu z robotizování společnosti chápat jako obavu z další války či fanatického ovlivnění lidí, ke kterému při druhé světové válce nakonec došlo.¹¹¹

ALQUIST: (tiše) Ustup, Robote! (poklekne u mrtvého Hallemeiera a zvedá mu hlavu) Zabili ho. Je mrtev.

¹⁰⁹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 57.

¹¹⁰ ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 28.

¹¹¹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 62.

RADIUS: (vystoupí na barikádu) Roboti světa! Padla moc člověka. Dobytím továrny jsme pány všeho. Etapa lidstva je překonána. Nastoupil nový svět! Vláda Robotů!

ALQUIST: Mrtvi!

*RADIUS: Svět patří silnějším. Kdo chce žít, musí vládnout. Jsme pány světa! Vláda nad moři a zeměmi! Vláda nad hvězdami! Vláda nad vesmírem! Místo, místo, víc místa pro Roboty!*¹¹²

4. 3. Demokracie v publicistickém díle

Jak již bylo řečeno, Čapek psal mimo svých románů a dramát, také příspěvky do novin. Ty se staly často zdrojem jeho názorů a postojů. Není tomu jinak ani při chápání demokracie, tak, jak ji chápal on. I když nebyl politicky činný, byl aktivní především intelektuálně, tedy díky svým statím a esejím se stal důležitou osobností, která mluvila o společnosti. Tento fakt posilovalo i to, že byl velmi blízkým přítelem prezidenta Masaryka. Jejich pojetí demokracie se v mnohém nelišilo. Rozdílem mezi nimi bylo snad jen to, že Čapek svá díla obohatil o ideje, které demokratickou společnost ohrožovaly. Zároveň také doplnil zjednodušené soudy těchto idejí a kam by jejich nadvláda vedla.¹¹³

*„Zdá se, že žádná z lidských vášní není tak bezuzdná a brutální jako politický fanatismus; bylo by skoro načase, aby si lidstvo řeklo, nemá-li se nějak potlačovat vášně politická, jako se občas musí potlačovat neřest alkoholická nebo požívání opia. Politika, která přestala být záležitostí rozumu a stala se věcí vášně a posedlosti, je daleko horší, než ty výše jmenované metly lidstva; ale žádným zákonem se tlumit nedá (...)“*¹¹⁴

V jeho statích se setkáváme s kritikou spravedlnosti, s tím, jak v naší zemi funguje. Také kritizuje sociální politiku, intrikování v politice, ovlivňování politických stran nebo že politici ignorují zájmy občanů. Důležité je však říci, že z těchto poklesků neobviňoval demokracii jako zřízení, ale ty, kteří se na jejím vytváření ve státě podílejí. Lidé jsou totiž nedokonalí, a proto systém, závislý na lidech, je nedokonalý stejně, jako oni sami.¹¹⁵

„Ale demokracie je něco daleko širšího než politický režim a není vyčerpatelná tím, jak vypadá parlament nebo schůze výkonného výboru té nebo oné strany. Demokracie je řád

¹¹² ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 64.

¹¹³ Srov. ČAPEK, Karel a Ivan KLÍMA. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. Praha: Academia, 2003, str. 7.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 223.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, str. 8.

životní. Ta nechut' mnoha mladých radikálů k politické demokracii v v sobě nese jedno aktuální nebezpečí: že z nich vyroste generace, která už nebude s to tu dnešní polovičatou demokracii naplnit lepším a bohatším životem.“¹¹⁶

Prvorepubliková demokracie byla ohrožena několika jinými směry, které se vyskytovaly a ohrožovaly demokracii. Jedním z nich byla revoluční levice. Výhrady k ní a proč se nejedná o dobrý státní útvar Čapek obhájil ve stati *Proč nejsem komunistou*. Tuto otázku si nepoložil však sám. V časopise *Přítomnost* vyšly odpovědi několika umělců a spisovatelů. Hlavním důvodem, proč se neztotožnil s tímto režimem, je především ten, že byl proti násilí, ke kterému režim vyzýval. S tím souvisí i negativita, se kterou dle něj komunismus popisuje současný svět. Vše ve společnosti je špatně, nepředpokládá se, že by v ní fungovaly jakékoliv hodnoty.¹¹⁷

„Není na světě oběd nebo večeře; buď je to plesnivá kůrka, chudého nebo žranice pánů. Není už láska, nýbrž buď perverze bohatých, nebo proletářské plození dětí.“¹¹⁸

Toto vše vedlo k tomu, že komunismus je dle něj založen na špatných základech. Nelze totiž vzít určitou skupinu lidí a zařadit je do třídy na základě majetku. Využívání dělníci totiž mají jiný cíl než vládnout státu, ale chtějí být především zaopatření. To, že nejsou součástí bohaté třídy, je problém, který by se měl řešit vzájemnou pomocí. Chudí nejsou masa, která by se měla použít k ovládnutí, přesně tak totiž popisuje metody komunistů. Masu lidí použijí k tomu, aby se dostali k moci, avšak ta nakonec zůstane tím, za co ji měli, tedy pouze nástrojem.¹¹⁹

„Nejsem ani za mák aristokrat, ale nevěřím v hodnotu mas. Ostatně nikdo snad vážně netvrdí, že masy budou vládnout; jsou jenom hmotným nástrojem k dosažení jistých cílů; jsou prostě politickým materiálem v daleko tvrdším a bezohlednějším smyslu než straníci jiných barev. Je třeba stlačit člověka do jakési fazóny, aby se stal hromadným materiálem; je třeba dát mu uniformu z určitého sukna nebo z určitých idejí; pohříchu uniforma z idejí se obyčejně nemůže po půldruhém roce svléknout“¹²⁰

¹¹⁶ ČAPEK, Karel a Ivan KLÍMA. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. Praha: Academia, 2003, str. 128.

¹¹⁷ Srov. HOŘEC, Jaromír. *Proč nejsem komunistou: odpovědi J. Čapka, K. Čapka, J. Herbena, J. Kallaba, J. Kopty, J. Kříženeckého, F. Langra a F. Peroutky na anketu Přítomnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990. Česká expedice, str. 11.

¹¹⁸ Tamtéž, str. 11.

¹¹⁹ Srov. tamtéž, str. 8.

¹²⁰ Tamtéž, str. 8.

Současná situace dle něj není tak katastrofální, aby se musela společnost ničit revolucemi. Nebylo dle něj možné generalizovat, označit všechny za špatné, ale bylo nutné vyhledat jednotlivé špatné osoby. Důležité také je, aby se všichni vzdělávali a aby neupínali své myšlenky na to, že jednoho dne bude líp díky revoluci. Život se dle něj dá zařídit lépe především díky vzájemné pomoci. I když položil několik velmi závažných argumentů, na konci statě stejně zmiňuje, že důvodem, proč není komunistou, jsou myšlenky spíše subjektivní.¹²¹

Druhými nebezpečnými živly byly fašistické a nacionálně socialistické myšlenky. Vzrůst jejich oblíbenosti donutil Čapka se totalitním režimům a jejich brutalitě věnovat podrobněji v dílech a statích. Krize, která nástup těchto myšlenek způsobila, viděl jako krizi tradičních hodnot a popření rozumu. Ve své stati *Závěry* se věnuje proběhlým volbám a upozorňuje na výhru Henleinova hnutí, které sdružovalo především Němce na našem území. O tři roky později vychází v Lidových novinách *Epištola k sudetským Němcům*, ve které se již otevřeně ptá, zda lidé ve státě chtějí válku či mír. Apeluje na rozum a cit společnosti, aby si uvědomili následky války, aby pochopili, že současný stav společnosti je dán vývojem, a ne bojem a násilím. Mír dle něj spojí všechny, protože bude snaha o to ten mír udržet, a to bude hlavní hodnotou, která nás spojí. Článek vyšel 18. 9. 1938, jen pouhých deset dní před podpisem Mnichovské dohody.¹²²

*„Řeknu upřímně, nedovedu si ani představit tvář člověka, který by řekl: Já chci válku, Ale chcete-li mír – a s tím se neobracím k stranám nebo vůdcům, nýbrž k lidem soukromým, jako jsem sám; chcete-li opravdu mít, mír pro sebe a své děti, mír pro svůj národ, který milujete, – stačí. Potom se domluvíme. Pak už, ať nás cokoliv dělí, budeme mít něco společného, co budeme každý ze své strany podírat: budeme mít společnou vůli k míru.“*¹²³

Jeho hlavní obranou proti těmto směrům byla především informovanost. Chtěl společnost skrze své články a své knihy varovat, chtěl lidem přiblížit události, které se děly a ovlivňovaly tehdejší podobu společnosti. Byla to nepřímá snaha porazit nacistickou propagandu, které podléhalo Německo, a i Němci na našem území. Zatímco tedy do sousední země nebylo možné demokratický tisk distribuovat, musel se zaměřit na Němce žijící u nás,

¹²¹ Srov. HOŘEC, Jaromír. *Proč nejsem komunistou: odpovědi J. Čapka, K. Čapka, J. Herbena, J. Kallaba, J. Kopty, J. Kříženeckého, F. Langra a F. Peroutky na anketu Přítomnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990. Česká expedice, str. 15.

¹²² Srov. ČAPEK, Karel a Ivan KLÍMA. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. Praha: Academia, 2003, str. 9.

¹²³ Tamtéž, str. 157.

ke kterým se tato slova dostat mohla. Zatímco tisk byl využíván dostatečně, chtěl také, aby se na vlivu podílel i rozhlas. Tato jeho snaha však nebyla vyslyšena.¹²⁴

„(...) během těch několika dnů a týdnů se Evropa hlouběji změnila morálně nežli zeměpisně – zeměpisně na účet nás; ale mravně na účet všech národů. Nedivte se, jsou-li dnes mnohé národy téměř opojeny radostí, že se vyhnuly válce, která by jistě byla hrozná. (...) zítra nebo pozítří se bude uvažovat, nebylo-li přece jen možno zachránit nebo vyhrát mír za cenu daleko menší nebo se zachováním aspoň několika politických a mravních jistot.“¹²⁵

Dialog, který se snažil vést jak s československými občany, tak s těmi německými, byl veden především s lidmi. Nesnažil se oslovovat politiky ani ty vysoce postavené, zaměřil se na obyčejné lidi, stejně tak jako ve svých dílech. Podle něj právě dav těchto lidí, by mohl rozbít unifikovanou představu politiků. Chtěl vzbudit pocit osobní odpovědnosti. Jeho snaha nebyla úplně marná, oslovil velké množství Němců, nicméně na změnu situace to již nestačilo. Poté, co byl fakticky československý stát zničen, ztratil Čapek většinu svých vizí. Pocit křivdy je možné vidět i na *Dopisu z Československa*, kde píše lidem v Anglii a Francii o Mnichovské dohodě a žádá o jejich zdůvodnění, proč vše dopadlo takto. Situaci nepomohly ani útoky lidí, kteří mu dávali za vinu, že je situace taková, jaká je.¹²⁶

„Koneckonců nemůžeme mít Německu za zlé, že mu příliš nezáleží na osudu a životě Československa; ale nemůžeme pochopit, jaký zájem měli zástupci Velké Británie a Francie na takovém zmrzačení naší země a proč se připojili ke všemu, co mělo ochromit jeho budoucí život. Prosím vás, pomozte nám řešit tuto otázku: měla vaše země, měla Francie skutečně nějaký zájem na tom, aby to dopadlo s Československem co nejhůř, a odkdy, proč, v jakém britském nebo francouzském zájmu se došlo k názoru, že tato malá a poměrně šťastná země musí být životně podlomena.“¹²⁷

¹²⁴ Srov. ČAPEK, Karel a Jiří OPELÍK. *Tichý hlas: neznámé i známé texty z roku 1938*. 2. vyd. Praha: ARSCI, 2005, str. 58.

¹²⁵ Tamtéž, str. 115.

¹²⁶ Srov. tamtéž, str. 65.

¹²⁷ Tamtéž, str. 121.

5. Humanita

„*Humanita (z lat.), lidskost, lidumilnost, přívětivost, laskavost.*“¹²⁸

„*Humanita (z lat.), člověctví, lidství, lidstvo, lidskost, je slovo mnohoznačné, jež má své logické a vývojové odstíny, své dějiny a rozličný obsah, měnící se podle dob, národů, podle rozličných filos. soustav a stanovisk, podle jedn. jazyků.*“¹²⁹

Stejně jako demokracie i tento pojem je velmi abstraktní a je těžké ho definovat jinak než pomocí různých definic různých autorů. Dle Jana Ámose Komenského, který s tímto pojmem ve svém díle často pracoval, se dá lidskost chápat jako lidská přirozenost. Tuto přirozenost lidem daroval Bůh, všem a bez rozdílu, protože on stvořil člověka k obrazu svému. Ti poté s ním mají spolupracovat a mají se navrátit k počátku světa. Právě zde spatřoval hlavní problém, protože dle něj se lidé od své lidskosti, od své přirozenosti odklonili. Zamýšlel se tedy nad tím, jak se mohou stát opět opravdu lidskými. Řešení viděl v nápravě věcí lidských.¹³⁰

Jiné chápání pak je možné vidět u filosofa Johanna Gottfrieda Herdera. Ten totiž pojem rozšířil a mimo významy, které jsme si již řekli, sem zahrnuje také lidská práva a povinnosti, důstojnost a lásku k druhým lidem. Humanita nám byla dáma a je nutné ji rozvíjet, ať už pomocí výchovy či přírody. Čím více tedy rozvíjíme svoji duši, tím více se zasloužíme o rozvoj naší humanity.¹³¹

V díle Tomáše G. Masaryka se několikrát setkáme s problematikou humanity neboli lidskosti. Ve své stati *Hlavní zásady éthiky humanitní*, se zmiňuje, že humanita je založena na mravnosti. Ta však musí být pojímána jako samostatný pojem. Nelze ji zaměňovat s náboženstvím, to je totiž jejím základem, na kterém ona mravnost buduje. Tato idea člověčenství se rozvíjí až ve světě současném. Díky rozvoji nových filosofických směrů, které osvobozují ideu člověka od víry, je možné se zaměřit právě na onoho samotného člověka. Humanita se pokládá za přirozený prvek člověka, nicméně je nutné přijít na to, odkud ona přirozenost pochází, zda z víry nebo rozumu, či společnosti. Každý stát totiž dle něj má svůj vlastní humanitní ideál. Zatímco Angličané jsou nejvšestrannější a pojímají jak ideál filosofický, etický, náboženský a sociální, například v Rusku se zaměřují především na ideál

¹²⁸ *Ottův slovník naučný*. Díl 11. Hedypathie-Hýždě. Praha, 1897, str. 870.

¹²⁹ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 3. H-Kn. Praha: Československý Kompas, 1927, str. 368.

¹³⁰ Srov. KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Praha : Svoboda, 1992, str. 51.

¹³¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘÍŠŤAN. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, str. 201

sociální. Ve Francii pak na filosofický. Nás humanismus je pak výsledkem ideálu osvícenského, přesněji jej nazývá jako „*přirozeným pokračováním našeho českého Bratrství.*“¹³² Zároveň však také říká, že ideu humanitní pojmáme již více sociálně. Lid pro nás znamená něco jiného, jak národ. Naše cíle vedou většinou právě k onomu lidu, lidovosti všeho, politiky, umění i života. Stejně tak spojuje s pojmem humanita i kosmopolitismus. Zatímco velké národy mají pod tímto pojmem zafixované především další velké státy, malé národy nebere nikdo mnoho na vědomí.¹³³

5. 1. Čapkův humanismus

Velký vliv v chápání humanity, a obecně celého života, měla na Čapka jeho rodina a přátelé, se kterými se později v životě stýkal. Jeho otec byl lékař, často také tento fakt v Čapkovi probouzel snahu napsat něco o lékaři, či z doktorského prostředí, což nakonec splnil v *Bílé nemoci*. Byl zapálený do své práce, pomáhal dělnickým dětem, za první světové války byl polním lékařem, zde se možná také zrodila jeho nelibost vůči válce, kterou později převzal i jeho syn. Vzdělání pro něj bylo velmi důležité a snažil se je svým dětem dopřát, důkazem toho byla i rozsáhlá knihovna, kterou měl ve svém domě.¹³⁴

Matka naopak, jak již bylo řečeno, byla na svého nejmladšího syna velmi vázaná. Veškerý svůj cit vložila v něj, bohužel však díky tomu opomínala své další dvě děti. Nicméně tato skutečnost nenarušila vztah mezi bratry. Oni oba však měli zvláštní vztah k životu a ke světu. Tento vysoký počet podnětů, který jim svět dával, oba bratři proměnili v díla, jak literární, tak výtvarná.¹³⁵

Po válce se však spousta věcí změnila. Zatímco předtím byl velkým obdivovatelem techniky, poté přišel konec iluzí a nadějí. Síla, s jakou se ukázaly moderní technologie, ho zaskočila natolik, že se v něm zrodil až odpor k násilí a válce. Obával se nepřemýšlejícího davu, který prosazuje svoje myšlenky bez toho, aniž by bral ohledy na druhé. Své obavy a úzkosti poté sepsal v *Božích mukách*, zde se také zrodil spisovatel, který své filosofické myšlenky a své obavy přenesl do díla. Stejně jako se obával války v počátcích své tvorby, stejně tak se ji snažil ve třicátých letech odvrátit.¹³⁶

¹³² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: několik kapitol*. 10. vyd., 9. knižní. Praha, 1946. Živá věda, str. 9.

¹³³ Srov. tamtéž, str. 10.

¹³⁴ Srov. ČAPKOVÁ, Helena. *Moji milí bratři*. Praha: Československý spisovatel, 1962. Vzpomínky, str. 105.

¹³⁵ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek. 2.*, část přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 8.

¹³⁶ Srov. tamtéž, str. 18.

Právě tento obraz zničení lidstva rukou technologie bylo tak blízké a reálné, že se na několik let v jeho díle stalo ústředním tématem právě ono zneužívání techniky a moci, kterou propůjčuje. Stejně tak se snažil upozornit na ohrožení lidské individuality, kdy se stále častěji stávalo, že produkty byly jeden jako druhý a lidský aspekt byl minimální. Proto se často v dílech obracel právě na jednotlivce, aby jej vzburcoval a donutil je bojovat za své myšlení, city a ubránili se proti zotročení. Aby svůj život opět lidé naplnili láskou a dramatickými sváry, aby kolem nich nerostla pouze šed' nudného světa.¹³⁷

5. 1. 1. Věc Makropulos

U Čapka vidíme myšlenku dlouhověkosti zpočátku jako dokonalou věc. Je láková a prospěšná, dovoluje nám zažívat několik neskutečných věcí, tvořit a činit vše, co bychom kdy chtěli. Je zde vidět autorova touha mít neomezené prostředky k tomu, aby je mohl využít na tvorbu umění.¹³⁸

„EMILIA: Ukaž! Vezme kytici, vyjme z ní etui. Tohle si vem zpátky. Vrací mu etui. To jsi hodný, žes přišel. Děkuju za kytici. Přivoní k ní a hodí ji na hromadu jiných. Líbila jsem se ti?

GREGOR: Nelíbila. Váš zpěv až bolí. Je příliš dokonalý. A přitom – “¹³⁹

Ale konec knihy nám ukáže, že není vše tak dokonalé, jaké se zdá být. Hlavní postava mluví o svém životě s nechutí, netěší ji být již na světě, zažila vše možné, že ji už nic nepřekvapí. Z radosti a zábavy zbyla už jen nuda a bolest. I když její tělo je mladé a zdravé, její duše je stará a unavená, nemá již v sobě cit, necítí ani lásku. Smrt je pro ni záležitost netečná.¹⁴⁰

„PRUS: Snad jste...nepochopila. Janek vás miloval! Zabil se pro vás!

EMILIA: Bah, tolik se zabíjí!

PRUS: A vy se můžete česat?

EMILIA: Mám snad kvůli tomu běhat rozcuchaná?

¹³⁷ Srov. KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek. 2., část přeprac. vyd.* Praha: Československý spisovatel, 1965. Profily, str. 38-40.

¹³⁸ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory.* Praha: Academia, 2006, str. 74.

¹³⁹ ČAPEK, Karel. *Hry.* Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 215.

¹⁴⁰ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory.* Praha: Academia, 2006, str. 74.

PRUS: Pro vás se zabil! Slyšíte?

EMILIA: Copak já za to mohu? Pro vás taky! Mám si snad trhat vlasy? Dost mně jich vytrhá komorná. “¹⁴¹

Důležitá je také otázka toho, kdo by měl dle postav v dramatu získat dlouhověkost, kdyby k ní měli přístup. Jsou zde názory, že by k tajemství měli mít přístup všichni, vyvolení nebo pouze vojáci. Jsou zde i nastíněny problémy takového dlouhého života z hlediska ekonomiky.

„KOLENATÝ: Nechte si sloužit, Vítku; právnicky a hospodářsky je to absurdní. Náš společenský systém je prostě založen na krátkověkosti. Vemte si příklad...smlouvy, pense, pojistky, platy, dědické právo a já nevím co všechno. A manželství – holenku, nikdo se nebude ženit na tři sta let. Nikdo neudělá smlouvu na tři sta let. (...)“¹⁴²

To, co tvoří nás lidi je právě ona smrt. To, že si ji uvědomujeme a dokážeme díky ní žít tak, jak žijeme. Život pro nás není vágní věc bez smyslu, ale naopak. Protože právě chápání života jako něčeho vzácného je to, co z nás tvoří lidi.¹⁴³

5. 1. 2. Ze života hmyzu

Jedná se o drama, které se věnuje především popisu současné společnosti a tomu, co je v ní typické. Motýli zde slouží jako komická představa společenské smetánky. Ve svých názorech jsou přelétaví, baví se drby a pomluvami, pohybují se jen na místech, která jsou vznešená. Předstírají zájem o kulturu a estetiku, i když ani jedné věci nerozumí.¹⁴⁴

„OTAKAR: Básnit, to nic není.

VIKTOR: Básnit, to je lhát nebo bavit.

IRIS: Ó ne. Vzbuzovat city. Já mám hrozně ráda city.

OTAKAR: Zdar.

CLYTHIE: Jaký zdar?

OTAKAR: Rým na Otakar, haha! Dobrý, že?

¹⁴¹ ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 233.

¹⁴² Tamtéž, str. 253.

¹⁴³ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 74.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, str. 68.

VIKTOR: Tak zvaný mužský.

OTAKAR: Hahaha, to bych řekl, že mužský! Ó!“¹⁴⁵

Naopak jsou zde vidět chrobáci, ošklivý manželský pár, který znázorňuje to nejhorší z maloměšťáctví. Hašteří se, mluví hrubě, bez příkras. Snaží se, aby jejich kulička hnoje, kterou valí, byla co největší a při tomto hrabání se neohlížejí na ostatní. Avšak i ten jejich výsledek práce je jim nakonec uloupen.¹⁴⁶

„CHROBAČKA: A proč novou?

CHROBÁK: Pitomá! Abychom měli dvě.

CHROBAČKA: Aha, dvě. To je pravda.

CHROBÁK: Haha, jen si to představ: dvě kuličky! Nejmiň dvě. Řekněme spíš tři. Víš, každý, kdo už má kuličku, musí dělat novou.

CHROBAČKA: Aby měl dvě.

CHROBÁK: Nebo spíš tři.

CHROBAČKA: Ty, chrobáčku!

CHROBÁK: No, copak?

CHROBAČKA: Já mám ouzkost. Aby nám ji pak někdo neukradnul.“¹⁴⁷

I když by se nám cvrčci mohli zdát jako ideální pár, čekající mladé, usazující se v novém bytě, jsme zde vyvedeni z omylu při zjištění reality, že jejich štěstí stojí pouze na neštěstí druhého. Bývalého majitele bytu totiž sezobl pták. Posledními protagonisty jsou lumci, kteří zabíjejí jiné brouky. Specifičtí jsou pak samotní mravenci. Zneužívají průmysl a všechny technologické vymoženosti, aby získali více půdy.¹⁴⁸

„CVRČEK: Tak tedy – včera si ho napíchl ťuhýk na trn. Na mou duši, drahoušku, skrz naskrz. Jen si to považ! Takhle tam třepe nožičkami, vidíš? hihi, ještě je živý. A já hned: no,

¹⁴⁵ ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předehrou a epilogem*. 7. vyd. Praha: Borový, 1946. Spisy bratří Čapků, str. 33.

¹⁴⁶ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 68.

¹⁴⁷ ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předehrou a epilogem*. 7. vyd. Praha: Borový, 1946. Spisy bratří Čapků, str. 47.

¹⁴⁸ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 68.

tohle bude něco pro nás! to se postěhujeme do jeho bytečku! Jemine, to je štístko! Hihi, co tomu říkáš?“¹⁴⁹

Důležitým průvodcem v díle je tulák, který situace, co se dějí, komentuje, kritizuje, avšak je pasivní. Protože sdílí názory autorů, často chápe chování chrobáků, kteří ač si nahrabali, nakonec skončili bez kuličky a zarmoucení. Stejně tak neodsuzuje lumka, který krmí svoji larvu cvrčky. Jak již bylo řečeno, je to pasivní postava, až do třetího aktu, kde zašlápne mravence. Jeho pasivita tak byla na konci díla porušena, aby mohl odporovat zlu a hájit morální hodnoty. Stejně, jako tyto hodnoty hájili autoři.¹⁵⁰

5. 1. 3. Továrna na absolutno

Dílo vznikalo v době největšího Čapkova novinářského rozkvětu. Nicméně i když se jednalo o první románový počín, nebyl společností přijat velmi vlídně. I autorův bratr se netajil tím, že se mu konečná podoba díla nelíbila. Je inspirováno teorií o štěpení atomu, díky které vznikl karburátor, vynález neomezených možností. Ten však vyvolává v lidech zvláštní pocit víry a božského naplnění. Tyto dvě složky se pak střetávají a vyústí ve velké množství situací až komických. Na jedné straně máme karburátor, který skýtá finanční možnosti, na druhé straně je to podmíněno ovlivňováním lidí, kteří se v jeho okolí vyskytují. Tyto dva extrémy nakonec vyústí v rozuzlení, kdy výkonnost karburátoru zničí veškeré jiné odvětví a šířící se víra vede k sektářství a nesvornosti.¹⁵¹

Právě víře se zde Čapek věnuje a poněkud ji kritizuje. Nikoliv však víru jako takovou, ale spíše samotnou církev a její kněží. Díky tomu se také poněkud znelíbil katolickým kritikům. Samotné kritické úryvky se nacházejí ve více kapitolách. Hlavním tématem však není posměch církvi, ale klasický Čapkův záměr, a to snaha odlehčenou formou vyjádřit hlavní, důležité myšlenky. Zde se opět můžeme setkat s jeho snahou dosáhnout světa, ve kterém je mír a nejsou rozbroje, kde není utlačování ani samotné násilí. Opět zde narážíme na lidskou vypočítavost a snahu získat vše bez práce a snadno a za jakoukoliv cenu. Nevážíme si lidských hodnot, víra pro nás již není něco důležitého, spíš nezajímavého a něco, co může ustoupit v rámci vyššího dobra.¹⁵²

¹⁴⁹ ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předebrou a epilogem*. 7. vyd. Praha: Borový, 1946. Spisy bratří Čapků, str. 59.

¹⁵⁰ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 69.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, str. 96.

¹⁵² Srov. tamtéž, str. 98.

„Všechno tam prodělal: osvícení, dělání zázraků, ekstasi, všecko. To on nepopírá, že se ty věci tam dějí.“

„Ale prosímtě, jak to tedy vysvětluje?“

„nijak. Říkal, že Církev nevysvětluje, ale přikazuje nebo zapovídá. Zkrátka, rozhodně odmítl kompromitovat Církev nějakým novým, nezkušeným Bohem. (...)“¹⁵³

Čapek se nakonec k románu ještě vrátil, po několika špatných recenzích se ve stati *Nemohu mlčet* omlouvá a přiznává, že se mu dílo úplně nepovedlo. Nicméně hlavním problémem však stále vidí, že ne mnoho kritiků pochopilo pravý význam díla. To, před čím chtěl varovat, byla volnost lidských činů, přílišné ego některých silných osobností, které vede většinou ke zlu a k chování, které je zaměřené jen na onoho jedince. Všechny velké teorie a sliby jsou dle něj nedůvěryhodné, vedou pouze ke lžím a finálnímu zpusťování za účelem vlastní spokojenosti. Dává přednost lidskému rozumu a pracovitosti. Lidské sounáležitosti, vzájemné pomoci.¹⁵⁴

5. 1. 4. Hordubal, Povětroň a Obyčejný život – románová trilogie

Jednalo se o díla, která sice vycházela postupně v letech 1933 až 1934, nicméně Čapek je prezentoval jako trilogii, nakonec také vyšla v souborném vydání v roce 1958. Námětem byl článek v novinách o jistém Juraji Hordubejovi, který se vrátil domů z Ameriky, kde tvrdě pracoval, aby byl ve svém domě zavražděn manželčíným milencem. První část románu je poměrně baladická, věnuje se popisu postav i prostředí, také nás seznamuje se zápletkou. Avšak od smrti Hordubala je román již psán formou detektivky. To, o co se zde autor pokusil, bylo realistické popsání postav. Zároveň zde však najdeme typický rys pro Čapka, a to relativismus a subjektivitu. Každá postava vidí totiž skutečnost jinak a řešení případu není nikdy tak jednoduché, jak se zdá. Zatímco jeden detektiv by rád případ vyřešil na základě logiky a pravdy, druhý má pohled trochu jiný.¹⁵⁵

„ – ale po mém, Karličku, by bylo ještě jednodušší, kdyby si Juraje Hordubala vzal Pán Bůh. Zápal plic, amen. A vdova by si po čase vzala čeledína – – narodilo by se děťátko – Ale vám se, Biel, takový jednoduchý příběh nelíbí.“

¹⁵³ ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román-feuilleton*. V Brně: Polygrafie, 1922, str. 40.

¹⁵⁴ Srov. KUDĚLKA, Viktor. *Boje o Karla Čapka*. Praha: Academia, 1987, str. 43.

¹⁵⁵ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 107.

„*Ne. Mně se líbí zjistit pravdu. To, Gelnaji, je práce pro chlapa.*“

*Celnaj zahloubeně pomrkává. „A máte pocit, Karličku, že jste ji jako našel? Tu pravdou pravdu?“*¹⁵⁶

I když se můžeme domnívat, že známe pravdu, známe vždy jen tu svoji pravdu, osobní. V knize jsou tři pohledy na smrt Hordubala, jeden subjektivní a dva objektivní. Nicméně ani jeden nevyřeší případ úplně, je to Čapkovo typické náročné hledání pravdy, které mnohdy končí právě jako náročný proces, který na konci neskýtá to pravé uspokojení. Mimo toto neuspokojivé hledání máme ještě v knize druhý problém, který ani tehdejší kritikové nevnímali. Hlavní postava totiž byla zpočátku vykreslena jako milující, oddaný muž, někdy až naivní. Nicméně po jeho smrti se u soudu dále transformoval, ústy druhých, až na jednoduchého starce, neschopného rozhodovat o sobě samém. Lidé totiž poznávají lidskou duši a člověka pouze skrze jeho činy, pokud je po smrti a nemůže již nic konat, je pro nás těžké tyto rysy najít, a tak se často upínáme k tomu, co si pamatujeme a jak si to vyložíme, dle našich vlastních zkušeností.¹⁵⁷

„*A tu se vrací gazda z Ameriky, sám Bůh ho posílá, aby ztrestal cizoložství ve svém domě. Ale Juraj je slaboch; nikdo z nás, nikdo z mužů by, doufám, nestrpěl to, co mlčky snášel tento trpělivý a slaboduchý manžel, kterému snad už záleželo jen na tom, aby měl doma klid.*“¹⁵⁸

Toto hledání lidské identity je ještě intenzivnější v následujícím díle trilogie. Zde se hlavní hrdina „Případ X“ objeví v nemocnici a celou knihu stráví v bezvědomí. Jeho život tu ovšem je vyličen prostřednictvím dalších postav. Právě díky tomu, že každá postava promlouvá, je možné sledovat v jejich dohaděch a fikcích kus jich samých. Zároveň jsou důležité i jejich zkušenosti a rozum. Čapek si tímto vytvořil prakticky čisté plátno, na které mohl tvořit. Jakákoliv myšlenka, jakýkoliv příběh mohl být reálný. Jediná fakta, která se dozvídáme, jsou lékařské zprávy, ty nám jediné jsou schopné říci tělesný stav, zranění či věk, avšak duše je obrazem jiných lidí.¹⁵⁹

¹⁵⁶ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 92.

¹⁵⁷ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 109-111.

¹⁵⁸ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 101.

¹⁵⁹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 113.

„Jasnovidec mlčel, pohlížeje roztržitě a šilhavě na špičky svých prstů.

„Kde žil?“ zeptal se chirurg.

„Tropy,“ mumlal jasnovidec. „Ostrov. Tmavohnědý pocit, něco jako pražená káva, asfalt, vanilka nebo pleť černochoů.“

„Kde se narodil?“

„Tady, tady někde,“ ukazoval jasnovidec neurčitě. „U nás v Evropě.“

„A čím byl?“

„Dohlížitel, ne? Člověk, který křičí na lidi.“ svrástil čelo, jako by vzpomínal. „ale původně byl chemik.“¹⁶⁰

Koncept je však stále stejný, je možné se dopátrat pravdy? Některé příběhy se překrývají, navzájem doplňují, postavy dokonce získávají i několik vodítek, jako mince v kapsách, či telegram z Paříže. Identita muže však zůstává stále neznámá. I když tyto čtyři roviny příběhu nakonec splynou v jeden celek, každý pohlíží na osobu z jiného úhlu pohledu, například sestra se k postavě obrací s velmi subjektivními pocity, hrdina se kaje ze svých hříchů, často milostných. Takto si vysní drama velké lásky, která jej musela potkat.¹⁶¹

„Ctihodná sestra se hlasitě a rozhořčeně vysmrkala do tuhého kapesníku a pokračovala: „Tak mi to řekl. Jeho čin byl ohavný, a zdá se, že ho lituje; ale musím říci, že by neměl tak docela omlouvat ono děvče, které, jak praví, se mu vzdalo dobrovolně. I když podle jeho líčení byla osoba jemná a milá, trest, který ji stihl, byl zasloužený, a my nemůžeme říci, nebyl-li v tom ten člověk do jisté míry nástrojem božím; ale to nezmírňuje jeho vinu.“¹⁶²

V *Obyčejném životě* pak Čapek použil opět jinou formu, avšak dosáhl stejného výsledku, jako v předchozích knihách. V první knize byl využit vnitřní monolog, v druhé příběhy druhých, zde se zaměřil na vyprávění v první osobě. Čtenář může mít pocit, že čte autobiografii, několik prvků je totiž shodných s životem autora. Hrdina vzhlíží k otci a je hýčkáán matkou úplně stejně, jako Čapek. Stejně tak si můžeme všimnout podobností v obrazech, které používá hrdina při svých prvních romantických pobláznění. Dílo jako takové

¹⁶⁰ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 156.

¹⁶¹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 113.

¹⁶² ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 132-133.

získává ihned nový rozměr, je pro čtenáře zajímavější, když zná pozadí těchto událostí. Od nástupu hlavní postavy na gymnázium však podobnost končí.¹⁶³

„Tatínka jsem měl rád, protože byl silný a jednoduchý. Sáhout si na něho, to byl takový pocit jako se opírat o zed' nebo o mocný sloup. Myslel jsem si, že je nejsilnější ze všech lidí; bylo ho cítit laciným tabákem, pívem a potem, a jeho mohutná tělesnost mě plnila jakousi rozkoší z bezpečí, spolehlivosti a síly. (...)

*Maminka nebyla tak jednoduchá; byla daleko citovější, popudivá a překypující lískou ke mně; byly chvíle, kdy mě k sobě křečovitě tiskla a sténala, ty můj jediný, já bych pro tebe umřela.“*¹⁶⁴

Zatímco během studií prožívá bohémský život, po nemoci se stahuje na venkov a nastává druhá část románu, která se nese v duchu obyčejnosti. Má ženu, ovšem nevzal si ji z lásky. Je uznávaným byrokratem. Domácnost funguje dokonale a bez vzrušení. Poté, co ovdoví, rozhodne se sepsat memoáry, během nichž však dostává srdeční záchvat. Ten je také spouštěčem přehodnocení jeho života. Román se tak mění z monologu na jakýsi dialog mezi hrdinou a jeho alter egem, někdy přecházející až v argumentaci. Svůj život najednou nevidí jako obyčejnou záležitost. Uvědomuje si, že byl až nezdravě úzkostný vůči svému zdravotnímu stavu, příliš zaměřený na kariéru.¹⁶⁵

*„Když se dívám zpátky, na svůj celý život – to vlastně byl ten nejhlubší otřes, když ze mne tehdy na nádraží vyhrkla červená krev, a já pak seděl zničený, bylo mi nesmírně slabo a bídne, a poděšený oficiál mi utíral čelo namočeným ručníkem. Bylo to strašné. Ano, to byla nejsilnější a nejvíc překvapující zkušenost mého života: ten hrozný podiv a úděs, a potom ta zoufalá touha žít, i kdyby to byl sebenepatrnější a pokornější život; poprvé to byla vědomá, přesilná láska k životu.“*¹⁶⁶

Třetí část knihy je poté již obrazem života ve společnosti, ač si hrdina myslel, že nebyl společenský člověk, najednou pociťoval silné pocity příslušnictví k té či oné skupině. Cítí příslušnost ke všem těm skupinám, a tedy i ke všem těm životům, které mohl prožít nebo

¹⁶³ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 117.

¹⁶⁴ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 256.

¹⁶⁵ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 118.

¹⁶⁶ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 305.

aspoň částečně a vždy chvíli žil. Naše osudy se dle něj proplétají, až se každý z nich stal epizodou v životě podle toho, kdy zrovna převládal. Až docházelo vlastně ke stálému souboji mezi těmito osudy a životními cestami. Tedy znovu můžeme pozorovat onu nejistotu, která provází všechno v našem životě. Zároveň také zde Čapek ukázal, že není jedné správné cesty, je jich několik a tu, kterou si vybereme, ta bude ta správná. Proto i život, který hrdina prožíval, pro něj byl ten správný a jediný, i když se jiným mohl zdát obyčejný a nudný.¹⁶⁷

„Život člověka je spousta různých možných životů, ze kterých se uskuteční jenom jeden, nebo jenom několik, zatímco ty druhé se projeví jen v kuse, ne chvíli nebo vůbec nikdy. Tak nějak si teď představuju historii každého člověka. Řekněme můj případ, – a já nejsem jistě nic zvláštního. To bylo několik osudů, které se ustavičně proplétaly; jednou převládal ten a jednom onen; pak byly některé, které už nebyly tak trvalé a zdají se být jenom ostrovy nebo epizodami v tom úhrnném životě – jako třeba případ básníkův nebo příběh hrdinský.“¹⁶⁸

5. 1. 5. Matka

Pokud jsme mohli říci, že dílo nesloužilo čistě k obraně demokracie, je jisté, že v rámci humanity je možné dílo pojmout jako zamyšlení se nad hodnotou lidského života a života samotného. Ten se zde stává až platidlem za myšlenky a ideály, které daná osoba sdílí. Matka je zde jako ústřední osoba, která má před sebou několik těžkých rozhodnutí, z nich to, které je na konci, je nejsložitější. Vyjadřuje zároveň neskutečný smutek a opuštěnost matek, které se v této situaci ocitly. Střetávají se zde dva světy, mužský a ženský, které mají tolik rozdílného. Je možné je také chápat jako racionální a emotivní střet. Muži se snaží ženě přiblížit onu ideu všemi různými způsoby, dokonce i její otec se snaží onu touhu bojovat za vlast vyjádřit pomocí porodu.¹⁶⁹

Hrdinství, které prožívají její synové, odsuzuje, považuje je za něco malicherného. Avšak smrt je pro ni posvátná. Všichni její synové i její manžel padli dle ní čestně nebo v rámci hrdinského činu. I když všechny tyto aspekty zná, stále bojuje za životy svých dětí. Nic ji nedokáže přesvědčit o tom, že je žádané a nutné, aby její synové bojovali.

¹⁶⁷ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 118.

¹⁶⁸ ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel, 1965. Klíč, str. 335.

¹⁶⁹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 90.

„HLAS Z AMPLIONU: – Už ne lidský hlas, ale vlast sama vás volá. Já vlast volám všechny muže. Já matka vlast prosím své syny: braňte mne, braňte mé děti –

MATKA zavírá knoflík rádia: Ne, ty nejsi matka! Já jsem matka, já, já, rozumíš? Jaké ty máš právo na mé děti? Kdybys byla matka, nemohla bys je posílat na vojnu! Ukryla bys je jako já, zamkla bys je jako já a křičela bys: nedám, nedám! – Já už nemám koho dát, abys věděla. Nikdo tu není. Jsem tu jen já, stará, bláznivá ženská. Já už jsem dala všechny syny. Nemám už, nemám –, ¹⁷⁰

5. 1. 6. Krakatit

Stejně jako v jiných dílech, tak i zde se setkáváme s technologickým postupem, který nám má zajistit zjednodušení práce, zároveň však jeho použití má nedozírné důsledky. Čapek se zde inspiroval opět v realitě, a to ve zkoumání atomu, které zjišťovalo velmi pozitivní možnosti jeho využití, zároveň však zde byla i negativa. V knize je ústřední postavou vědec Prokop, který disponuje úžasnou silou ve formě krakatitu. Jedná se o vynález s takovou silou, že by byl schopen zničit celé lidstvo. Avšak hlavní hybnou silou není tento objev, ale lidé a jejich vášeň. Ta může mít totiž hrozné následky, stejně jako onen vynález. Hlavní hrdina je postaven před několik zkoušek jeho citu a svědomí. Ať už se jedná o mnohé peripetie ohledně jako lásky k různým ženám, z toho všechny tak odlišné, nebo jeho znalosti, o které několikrát projeví zájem ne zrovna čestní lidé. Podvody a zrada jsou zde hojně zobrazeny a vždy vedou k tomu, že osoba získá prostředek k moci touto nečestnou cestou. ¹⁷¹

„Jak se to dělá?“ tázal se hlas podivně blízce. „Postup! Jak se to dělá? Jak? ... Jak se dělá Prokop otevřel oči. Nad ním se skláněl Tomeš s tužkou a zápisníkem v ruce a bez dechu se díval na jeho rty.

„Co?“ mumlal Prokop neklidně. „Co chceš? Jak...jak se to dělá?“

„Něco se ti zdálo,“ řekl Tomeš a schoval zápisník za zády. „Spi, člověče, spi.“ ¹⁷²

Druhým nebezpečným aspektem lidské povahy, se kterým se zde setkáme, je především snaha k velikášství. Lidská touha překonat sebe sama, ale i svět samotný vede kolikrát k tomu, že stvoříme věci, které nám získají moc. A právě tato věc může být odcizena

¹⁷⁰ ČAPEK, Karel. *Hry*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Dílo bratří Čapků, str. 399.

¹⁷¹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 101.

¹⁷² ČAPEK, Karel. *Krakatit*. 19. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989. Slunovrat. Ilustrovaná řada, str. 32.

a zneužita. Tyto složky nebezpečí jsou v díle vyjádřeny většinou posedlostí a necitelností hrdinů. Ať už jednají na obranu světa, vždy dochází k poškození někoho nevinného.¹⁷³

„Milý, milý,“ mluvil tiše, „už neuděláš to nejvyšší a nevydáš všechno. Chtěl jsi se roztrhnout samou silou; a zůstaneš celý, a nespasíš svět ani jej nerozbije. Mnoho v tobě zůstane zavřeno jako v kameni oheň; tak dobrá, je to obětováno. Chtěl jsi dělat příliš velké věci, a budeš dělat věci malé. Tak je to dobře.“¹⁷⁴

5. 2. Humanita v publicistickém díle

Pokud bychom měli uchopit dílo publicistické pouze z jednoho pohledu, nebyla by naše interpretace dokonalá. Je tedy důležité si uvědomit, že stejně jak v případě textů o demokracii, se Čapek svými články a statěmi obrací především k člověku. K obyčejným lidem, kteří dané problémy, kterým se věnuje, jistě zažili, jistě dokáží najít alegorii v jeho námětech. Zároveň je však oživuje, dělá z nich něco nevšedního, až fiktivního. Takové uchopení problematiky právě vede k tomu, o co se snažil celý život, a to podnítit lidskou fantazii a snažil se, aby neupadli do šedi všedního dne.¹⁷⁵

Právě díky tomu vznikl i výbor *Věci kolem nás*. Zamýšlí se zde nad záhadami všedního dne a obyčejných věcí, které se často vyskytují vedle nás, ale nevnímáme je a nedokážeme si za nimi představit ani nic zajímavého. Jsou zde i velmi známé záhady, třeba o sklenici piva na střeše, či *Stopa*, která mluví o stopě ve sněhu, která však nikam nepokračuje. I když se zdá, že zde nejsou hlubší myšlenky obsaženy, často jsou zde velmi chytře schovány a je nutné je najít, či si jich povšimnout.¹⁷⁶

„Cítit se někde doma“ je cit náramně složitý a nelze ani vypočítat, co v něm všechno vězí: morální důvěra a tělesné pohodlí, poetické zkušenosti i praktické motivy, zvyk i nějaký pohanský mysticismus; ale ve zkratce bych řekl, že „cítit se někde doma“ znamená neléztí potmě kliku na první hmátnutí.“¹⁷⁷

¹⁷³ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 103.

¹⁷⁴ ČAPEK, Karel. *Krakatit*. 19. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989. Slunovrat. Ilustrovaná řada, str. 311.

¹⁷⁵ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 202.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, str. 203.

¹⁷⁷ ČAPEK, Karel. *Věci kolem nás*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1970. Klíč. Prémie edice, str. 25.

Ne vždy se však jedná čistě o potřebu předávat, moralizovat a poučovat. Často jsou články prostě pouze důkazem Čapkova vnímání světa a jeho krás. Ať už se jedná o vločku sněhu, která zrovna dopadá na střechu, či ladnost koček a jejich chování. Velmi vřelý vztah měl nejen ke zvířatům, ale také k rostlinám. Bylo by nemožné mluvit o Čapkovi a nezmínit se o jeho vášni k zahradničení, kterou později doložil i knihou *Zahradníkův rok*, ale i způsob, jakým si všímal jednotlivých květin a co dle něj vyjadřovaly.¹⁷⁸

*„Nejvíce mě dojal květiny v oknech na severu: na skotských Hebridách, kde okna kamenných domků přímo přetékala anglickými pelargóniemi; na norském Lofotenu, kde v oknech dřevěných baráček kvetly begónie tak veliké a šarlatové, že jsem takových ještě neviděl; a až nahoře v Hammerfestu, kde už není ani stromečku, kde v zimě trvá po šest neděl polární noc a kde přesto nebylo okénka, aby se za ním dužnatě nenadýmal ježatý meloun Echinopsis nebo vzpřímený Cereus. Tak vidíte, když tak daleko na severu, kde už je skoro konec života, mají lidé tak náruživou potřebu obohatit své bytí tichým a zázračným životem květin...“*¹⁷⁹

Velmi známé se staly i sbírky causerií, které vydával. Patří mezi ně zmiňovaný *Zahradníkův rok*, poté *Kalendář*, který byl laděný do velmi podobného stylu jako kniha předchozí. Zatímco v knize první se jednalo o peripetie zahradníka a jeho starosti o rostliny během celého roku, druhá kniha provázela čtenáře změnami ročních dob, jak se mění příroda a její prvky. Zdánlivě se zde věnuje věcem obyčejným, ale díky svému popisu je opět dokáže povznést a udělat z nich věci výjimečné. Velmi známou se také stala sbírka *Jak se co dělá*, především pak *Jak se dělá film*.¹⁸⁰

Mnohdy byly tyto sbírky ilustrovány jeho bratrem, tak tomu bylo i u knihy *O lidech*, kde člověk postaví sám sebe před zrcadlo a sledujeme se v tom pravém světle, které pro nás nemusí být vždy úplně lichotivé. Věnuje se zde neřestem, slabůstkám a vášním člověka, které jej vedou někdy do situací, které nejsou úplně klasické. Zároveň se tím ale ironicky vysmívá právě těmto prvkům naší povahy. Samozřejmě to z nich nevyklučuje autora samotného, právě díky ilustracím, které jsou často autorovi velmi podobné, se dá očekávat, kdo si vše toto protrpěl. Lidským neřestem zůstává věrný i ve stati *O alelidech*, kde dle něj existuje

¹⁷⁸ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 203.

¹⁷⁹ ČAPEK, Karel. *Věci kolem nás*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1970. Klíč. Prémie edice, str. 103.

¹⁸⁰ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 209.

specifický druh člověka, který má ke všemu výhradu, tedy říká samé „ale“. I faktické věci jsou pro ně možností, jak dokázat svoji převahu. Lidské škodolibosti se věnuje v *O našich špatnostech*, naší schopností se co nejvíce bavit nad utrpením druhého zůstává udivován, ale nepřekvapen.¹⁸¹

*„Ze zvláštního národního zvyku nám nejde jaksí z krku, abychom řekli, že se nám vede docela dobře, nebo že to ujde, nebo že by to mohlo být horší. Víme, že se nás náš bližní nevyptává ze soustrasti; nedomníváme se, že ho svou pochmurnou odpovědí nějak dojmeme“*¹⁸²

¹⁸¹ Srov. BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006, str. 211.

¹⁸² ČAPEK, Karel. *O lidech*. V Praze: Levné knihy KMa, 2000, str. 53

6. Závěr

Hlavním cílem bylo především v díle najít znaky, které by nám přiblížily, jaký byl pohled autora na daný problém. Jak již bylo několikrát řečeno, Čapek byl autorem, který se nevyhýbal tématům problematickým. Často i za cenu nepochopení soudobé kritiky. Ta se obecně velmi často vyjadřovala k dílům nelichotivě. Často jej osočovali z nedotáhnutí do konce, z nedostatečného vykreslení hlavních postav. Velmi často mu bylo naznačováno, že své náměty získával od jiných autorů, a že je nebyl schopen prezentovat tak dobře, jako oni. Jeho literární dráha nebyla tedy vůbec jednoduchá, nicméně ani to jej nezastavilo.

Pokud chceme pochopit Karla Čapka jako autora a jako člověka, je důležité pojmout jeho tvorbu od počátků až do konce. Zatímco ve svých mladých letech se jeho díla vyznačovala jistou bojovností proti systému, až anarchičností, tak v pozdějších letech tento jev mizí a objevuje se člověk více smířený. Tento přechod od mladého muže k dospělému je vidět především na knize *Loupežník*. Tu totiž původně napsal dříve, než ji poté s úpravami vydal. Je zde tedy možné vidět Čapka, který usměrňuje své mladší já, avšak nechává mu dostatečný prostor na to, aby si čtenáři i on sám uvědomili, kde se tyto chyby v mládí berou a jak je možné se jim vyhnout. Často se používá vtipného přirovnání, že se z loupežníka stal profesor.

Co se týká samotného chápání demokracie, je jisté, že Čapek bral demokracii jako jednu z hlavních myšlenek a nebylo možné se od ní odpoutat. Odsuzoval a nesouhlasil s jinými režimy, které by vedly k jejímu zničení. I když si díky tomu získal několik nepřátel, vyhranil se proti komunistickému režimu, stejně tak proti nacismu a fašismu. Všechny tyto ideologie dle něj totiž využívali násilí a z občanů tvořily pouhé nástroje dosažení moci. To pro něj bylo nepřipustné.

Stejně jako Masaryk se totiž vyznačoval tím, že demokracie a lidé pro něj byli nejvyšší hodnotou života. Nelze však chápat demokracii pouze jako státní útvar, pak bychom žádných výsledků nedosáhli. Je nutné, aby každý z nás, který v demokratickém státě žijeme, měli to stejné povědomí o tom, co to obnáší. Je nutné se na budování demokracie a státu podílet. Nelze jen nečinně sedět a čekat, že se o sebe veškeré záležitosti postarají samy. To totiž často vede právě k režimům omezujících naši svobodu.

Problém svobody byl také velmi důležitý. Často se totiž stávalo, že lidé chápali demokracii jako svobodu, nicméně bylo několik demokratických států, které nemohly,

a je možné že ani v současnosti nemohou nebo nechtějí onu svobodu poskytovat. Pak se jedná opět pouze o nesvobodný stát, nikoliv však demokratický. Nebyla zde ta idea správně pochopena.

Posledním důležitým východiskem této práce je především to, že ač se na počátku zdálo, že pojmy, kterým se věnuji, jsou oba nesouvisející, došla jsem k závěru, že v díle Karla Čapka je několikrát zmíněno, či se objevují znaky, že jeho představa demokracie by nemohla fungovat bez oné humanity, lidskosti, kterou v sobě máme mít každý. Právě onen poznatek je ten, který mne vede k zamyšlení, zda jeho dílo bylo mnohdy chápáno správně. I když se jednalo o dramata, která nás měla varovat před nastupujícím fašismem a nacismem, vždy se v nich našel ten aspekt lidskosti, která měla nám, čtenářům, ukázat, že i my máme tyto možnosti. Že i my jsme těmi, kteří mohou svoji humanitu použít k obraně. Že vše stojí a padá právě na nás, na lidi a na to, jak se ke všemu postavíme a jaký postoj zaujmeme.

Pokud se tedy díváme na knihy a výbory pouze jednoduše, jako jednotlivá individuální díla, nedojdeme k tomu, co nám Čapek chtěl vlastně říci. I když mají kvalitu jistě i jako samostatně postavené příběhy, hlavní myšlenka je ukryta v celku.

Prameny a literatura

BASS, Eduard a Vladislav MADĚRA. *Postavy a siluety*. Vyd. 1. Praha: Symposium, 1971. 195 s.

BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006. 293 s. ISBN 80-200-1385-7.

BRANŽOVSKÝ, Josef. *Karel Čapek, světový názor a umění*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 279 s.

ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Adam Stvořitel: komedie o sedmi obrazech*. Vyd. 4. Praha: Ot. Štorch-Marien, 1928. 92 s. Aventinum.

ČAPEK, Karel. *Bílá nemoc: drama o třech aktech ve 14 obrazech*. Vyd. 1. Praha: Borový, 1937. 91 s. Spisy bratří Čapků.

ČAPEK, Karel. *Hordubal: Povětroň ; Obyčejný život*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1965. 357 s. Klíč.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T.G. Masarykem*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990. 306 s. ISBN 80-202-0170-x.

ČAPEK, Karel. *Hry*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1956. 446 s. Dílo bratří Čapků.

ČAPEK, Karel. *Krakatit*. Vyd. 19. Praha: Československý spisovatel, 1989. 320 s. Slunovrat. Ilustrovaná řada.

ČAPEK, Karel a Ivan KLÍMA. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 226 s. ISBN 80-200-1124-2.

ČAPEK, Karel. *O lidech*. V Praze: Levné knihy KMa, 2000. 143 s. ISBN 80-86425-85-1.

ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře*. II. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1985. 665 s. Spisy / Karel Čapek.

ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře*. III. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1986. 907 s. Spisy Karla Čapka.

ČAPEK, Karel a Jiří OPELÍK. *Tichý hlas: neznámé i známé texty z roku 1938*. Vyd. 2. Praha: ARSCI, 2005. 150 s. ISBN 80-86078-51-5.

ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román-feuilleton*. V Brně: Polygrafie, 1922. 219 s.

ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. Vyd. 12. Praha: Československý spisovatel, 1953. 273 s.

ČAPEK, Karel. *Věci kolem nás*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1970. 155 s. Klíč. Prémie edice.

ČAPEK, Karel a Josef ČAPEK. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předebrou a epilogem*. Vyd. 7. Praha: Borový, 1946. 106 s. Spisy bratří Čapků.

ČAPKOVÁ, Helena. *Moji milí bratři*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. 362 s. Vzpomínky.

DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 191 s. ISBN 80-7178-422-2.

FUKUYAMA, Francis. *Political order and political decay: from the industrial revolution to the globalization of democracy*. Vyd. 8. London: Profile Books, 2014. 668 s.

GABRIEL, Jiří. *Karel Čapek a pragmatismus*, in: Bratislavské přednášky, Ed. Josef Šmajš, Brno: Katedra filosofie FF MU, 2002. 326 s. Torzo. ISBN 80-210-2963-3.

HALÍK, Miroslav. *Karel Čapek: život a dílo v datech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1983. 88 s.

HOŘEC, Jaromír. *Proč nejsem komunistou: odpovědi J. Čapka, K. Čapka, J. Herbena, J. Kallaba, J. Koptý, J. Kříženeckého, F. Langra a F. Peroutky na anketu Přítomnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990. 110 s. Česká expedice. ISBN 80-7106-006-2.

KLÍMA, Ivan. *Karel Čapek*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1965. 161 s. Profily.

KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Vyd. 1. Praha : Svoboda, 1992.

KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2005. 898 s. ISBN 80-7215-254-8.

KUDĚLKA, Viktor. *Boje o Karla Čapka*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987. 175 s.

LANGER, František. *Zasuté objevy*. Vyd. 1. Praha: Akropolis, 2002. 455 s. Spisy Františka Langer. ISBN 80-7304-021-2.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní: několik kapitol*. Vyd. 10. 9. knižní. Praha, 1946. 83 s. Živá věda.

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 2. D-G. Praha: Československý Kompas, 1926.

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 3. H-Kn. Praha: Československý Kompas, 1927.

MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MUKAŘOVSKÝ, Jan. Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog. *Slovo a slovesnost* [online]. 1939, 5. ročník(1. číslo), 1-12 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=275>

OPELÍK, Jiří. *Josef Čapek*. Vyd. 1. Praha: Melantrich, 1980. 361 s. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 7, Dánsko-Dřevce. Praha: J. Otto, 1893.

Ottův slovník naučný. Díl 11. Hedypathie-Hýždě. Praha, 1897.

PAVLÍČEK, Jaromír. *Československé dějiny a evropská politika ve 20. století: vybrané kapitoly z českých a slovenských dějin 1900-1989. Vyd. 1. Opava: Optys, 2008. 83 s. ISBN 978-80-85819-65-6.*

PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů: úvahy o společnosti a politice. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2010. 295 s. Střed (Prostor).*

POLÁČEK, Jiří. *Tvorba a recepce: studie o meziválečné české literatuře. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 165 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-3075-5.*

The new encyclopaedia Britannica. Vol. 4., Delusion-Fressen. 15th ed. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1995. Micropaedia. ISBN 0852296053.

VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007. 556 s. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-735-1.*

Anotace

Jméno a příjmení	Bc. Natálie Plešáková
Katedra	Společenských věd
Vedoucí práce	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby	2018

Název práce	Pojem demokracie a humanita v díle Karla Čapka
Název v angličtině	Democracy and humanity in the work of Karel Čapek
Anotace práce	Cílem této práce je popsat život a dílo spisovatele Karla Čapka a zasadit ho do kontextu doby. Zároveň je také cílem interpretovat jeho dílo a najít v něm znaky, které by osvětlily jeho pohled na pojmy demokracie a humanita a jak je chápal. K interpretaci bude využito jak jeho dílo románové, dramatické ale i jeho publicistická tvorba, která je rozsáhlejší a více informačně bohatá. Práce je rozdělena do tří hlavních částí, kdy první nás seznámí s dobou a osobností autora, především zasazení do dobového kontextu je důležité pro pochopení jeho práce. Druhá část je poté věnována pojmu demokracie, její nesnadné definici a zobrazení v díle autora. Třetí část je poté stejná, avšak věnuje se pojmu humanita.
Klíčová slova	Karel Čapek, demokracie, humanita, romány, dramata, Josef Čapek, novinář
Anotace v angličtině	This thesis is dealing with the terms such as "democracy" and "humanity" in the work of the writer Karel Čapek. For this work, it is really important to know which historical events had impact on him. That is the reason why there will be the description of that historical era and his life at the beginning of this thesis. It is possible to find the definition of "democracy" and the interpretation of Čapek's novels, journalistic works and dramas, too, at the second part of the

thesis. The last part is dedicated to the interpretation of his work but from the point of view of "humanity".

Klíčová slova v angličtině	Karel Čapek, democracy, humanity, novels, journalist, drama, Josef Čapek
Přílohy vázané v práci	-
Rozsah práce	71
Jazyk práce	čeština